

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

Історико-філологічний факультет
Кафедра української та зарубіжної літератур

Кваліфікаційна робота магістра

ФОРМУВАННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5
КЛАСІВ ЗЗСО НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА
МАТЕРІАЛІ ЕПІЧНИХ ТВОРІВ)

Виконала: здобувачка освітнього
ступеня магістра
денної форми здобуття освіти
навчання ОНП «Середня освіта
(Українська мова і література.
Зарубіжна література)»
спеціальності 014 Середня освіта
Предметна спеціальність 014.01
Середня освіта
(українська мова і література)
Прущак Тетяна Валеріївна

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук, доцент
Авксентьєва Галина Андріївна

Зміст

Вступ.....	3
Розділ I. Теоретичні засади формування інтерпретаційної компетентності учнів.....	8
1.1. Поняття інтерпретаційної компетентності в сучасній методиці навчання літератури.....	8
1.2. Літературознавчі основи інтерпретації художнього твору.....	13
1.3. Психолого-педагогічні особливості інтерпретації епічних творів учнями 5 класів.....	16
1.4. Особливості вивчення епічних творів у курсі української літератури 5 класу.....	19
Висновки до розділу I.....	22
Розділ II. Методика формування інтерпретаційної компетентності учнів 5 класів під час вивчення епічних творів.....	24
2.1. Методи, прийоми формування інтерпретаційної компетентності учнів.....	24
2.2. Організація та проведення експериментального навчання.....	32
2.3. Аналіз результатів експериментального навчання	42
Висновки до розділу II.....	46
Висновки.....	48
Список використаних джерел.....	51
Додатки.....	58

Вступ

Актуальність дослідження. Трансформація сучасної освіти спрямована на формування особистості, здатної до вирішення завдань різного ступеня складності. Сучасне суспільство потребує громадян, у яких розвинені творчі здібності, креативність, критичне мислення, здатність до самоусвідомлення та самовизначення. Український педагог Л. Гуцан, характеризуючи новітню філософію освіти, звертає увагу на те, що процес навчання та виховання орієнтується на розвиток духовності і загальнолюдських цінностей у зростаючого покоління. Необхідно створити умови для розвитку творчих здібностей та умінь, які базуються «... на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, отриманих завдяки навчанню» [11]. А це і передбачає компетентнісний підхід. Саме компетентнісний підхід у наш час становить підґрунтя сучасної освітньої системи.

Перед закладами загальної середньої освіти постають відповідальні завдання щодо життєвих цінностей та орієнтирів сучасної молоді, їх уміння усвідомлювати власну відповідальність за своє життя та майбутнє суспільства. Тому освітні реформи більше спрямовані не на рівень освітніх знань та загальної ерудиції, а, в першу чергу, на уміння досягати поставлених цілей та прагнути до змін на краще, як у житті окремої особистості, так і суспільства загалом.

Компетентнісний підхід створює умови для виведення освіти на якісно новий рівень формування всебічно розвиненої особистості, яка здатна до «... активної та ефективної участі в суспільному житті, з найбільшою користю для себе та для суспільства в цілому» [11].

Тому й у сучасній літературній освіті відзначається поступовий перехід до компетентнісного підходу, що передбачає розвиток у школярів не лише знань із літератури, а й практичних умінь сприймати та інтерпретувати художні тексти. Відповідно до Державного стандарту і Концепції літературної освіти, одним із

найважливіших завдань є розвиток читацької культури й літературної компетентності учня, а ефективним засобом цього є формування інтерпретаційної компетентності [35, 3]. Проблема використання компетентнісного підходу в освіті набуває особливого значення в сучасній педагогіці, яка позначена інноваційними технологіями, що впроваджуються через засади Нової української школи. Теорія компетентнісного підходу в освіті розроблялася і була представлена в працях як зарубіжних учених Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелтена, так і вітчизняних. Українські перспективи компетентнісного підходу в сучасній освіті досліджували вчені І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, С. Трубачева та інші.

Інтерпретаційна компетентність є складовою предметної компетентності з літературознавчих дисциплін. Тому актуальність проблеми формування інтерпретаційної компетентності учнів середньої та старшої школи у сучасній літературній освіті не викликає заперечень. Але теоретичних та методичних досліджень не так уже й багато. Варто назвати роботи О. Глеб, О. Коцан, Н. Пинькас, С. Твердохліб, В. Шуляра, Л. Юлдашевої тощо. Цікавою є студія В. Шуляра «Ноомодель інтелігентного читача: практико-орієнтована монографія», у якій розроблено практичні основи процесу читання, підходи до мотивації сучасного підлітка до процесу читання [60, 5]. Педагог О. Пометун, визначаючи онтологію сучасного уроку загалом, його інноваційну спрямованість, детально розкриває специфіку інтерактивних технологій навчання (2018) [36, 6]; науковець О. Глеб зосередила увагу на процесі формування у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури (2016) [7]; Л. Юлдашева розробила систему інтерпретаційних завдань та підходів для здобувачів різних рівнів літературної освіти (2025) [61, 315]; Н. Пинькас здійснила спробу розглянути методичні особливості формування інтерпретаційної компетентності учнів під час вивчення літератури (2019) [35, 3-31].

Мета запропонованої магістерської роботи передбачає дослідження теоретичних та практичних аспектів формування інтерпретаційної компетентності в учнів п'ятих класів закладів загальної середньої освіти на основі опрацювання епічних творів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- 1) визначити теоретичні засади сутності та розвитку інтерпретаційної компетентності на уроках української літератури;
- 2) з'ясувати поняття «інтерпретаційна компетентність»;
- 3) окреслити літературознавчу сутність інтерпретації;
- 4) охарактеризувати психолого-педагогічну специфіку інтерпретації епічних творів;
- 5) розглянути практичні зразки навчальних ситуацій, що сприяють формуванню відповідних умінь та експериментально перевірити їх ефективність.

Для дослідження пропонуємо наступну **гіпотезу**: формування інтерпретаційної компетентності в учнів п'ятих класів під час опрацювання епічних творів за допомогою спеціально розроблених інтерпретаційних завдань сприяють глибокому розумінню змісту програмових творів, знаходженню й обґрунтуванню смислових зв'язків між подіями, образами та ідеями, а також оцінюванню епічних художніх текстів у контексті культури і власного досвіду.

Предмет дослідження - формування інтерпретаційної компетентності на заняттях з української літератури.

Об'єкт — процес вивчення епічних творів у 5 класі.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що вперше узагальнено теоретичну складову формування інтерпретаційної компетентності в учнів п'ятих класів закладів загальної середньої освіти на основі опрацювання епічних творів на уроках української літератури, а також доведено ефективність застосування системи вправ щодо формування інтерпретаційної компетентності. Розроблено систему завдань щодо формування інтерпретаційної компетентності на уроках вивчення оповідань В. Винниченка,

Є. Гуцала, Гр. Тютюнника для учнів п'ятих класів та експериментально перевірено ефективність її застосування на уроках української літератури.

Для вирішення поставлених завдань застосовувалася низка таких **методів** дослідження: теоретичні: вивчення, аналіз і синтез літературознавчої та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження, аналіз навчальних програм, шкільних підручників з української літератури, теоретичне узагальнення педагогічного досвіду з означеної проблеми; емпіричні: педагогічний експеримент; статистичні: кількісний і якісний аналізи експериментальних даних.

Практична цінність дослідження зумовлена узагальненням теоретичних напрацювань щодо формування інтерпретаційної компетентності в учнів та підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу під час застосування інтерпретаційних завдань на уроках опрацювання епічних у п'ятому класі. Тому результати дослідження можуть бути використані вчителями-філологами під час підготовки до уроків української літератури, а також при опрацюванні курсів з методики літератури у вищих навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення магістерської роботи представлені у доповіді під назвою «Формування інтерпретаційної компетентності учнів: теоретичний аспект» на III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теорія та практика аналізу художнього тексту: сучасні вектори досліджень» (Одеса, 2025), що була опублікована у збірці наукових статей [40, 160 — 168]. До того ж, було виголошено доповіді на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Теорія та практика аналізу художнього тексту: сучасні вектори досліджень» (Одеса, 2026), III Міжнародній науково-практичній конференції «Мова та література в мультикультурному дискурсі», яка відбулася 30 квітня – 1 травня 2026 року у місті Лубни, а також на X Міжнародній науково-практичній конференції “Science and education: synergy of innovation” (травень 18-20, 2026, Берлін).

Основні положення та результати дослідження викладено у наступних публікаціях:

1. Специфіка опрацювання оповідань на уроках української літератури у 5 класі. *The 10th International scientific and practical conference “Science and education: synergy of innovation” (May 18-20, 2026)* MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2026. P. 342 – 345.

2. Формування інтерпретаційної компетентності учнів: теоретичний аспект. *Теорія та практика аналізу художнього тексту: сучасні вектори досліджень*. Одеса : В. В. Букаєв, 2025. Вип. 3. С. 160 – 168.

Магістерська робота має традиційну **структуру**: вона складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Розділ I. Теоретичні засади формування інтерпретаційної компетентності учнів

1.1. Поняття інтерпретаційної компетентності в сучасній методиці навчання літератури

Сучасна дидактика активно впроваджує компетентнісні підходи до вивчення різних наук у закладах загальної середньої освіти. Нам важливо з'ясувати сутність власне поняття «компетентність». Ми маємо справу з іменником, утвореним від лексеми «компетенція». Це поняття запозичене з латинської мови та позначає «досягати», «прагнути», «відповідати» [24, 510]. Компетентність — «... сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності» [11]. Саме таке визначення пропонує педагог Л. Гуцан, звертаючись до спостережень С. Гончаренка. Але ж лише кількісні показники знань не дають підстави зрозуміти сутність аналізованого поняття. Для досягнення ключових компетентностей особистості важливими стають й інші чинники: діяльність, усвідомлене ставлення до праці, до навчання, особистісний досвід, активність [11].

Труднощі стосовно трактування понять «компетентність» та «компетентнісний підхід» виникають повсякчас, адже існують до тепер різні варіанти та різні системи. Тому педагог Л. Гуцан у статті «Компетентнісний підхід в сучасній освіті» детально розглядає різні підходи у таких країнах, як Німеччина, Нідерланди, Австрія, Бельгія, Шотландія, Фінляндія. У згаданій роботі йде мова, зокрема, про відмінності між критеріями окреслення компетентності у країнах Європи за використаною термінологією, за обсягом та змістом. Таке різноманіття у визначенні самого поняття та окресленні його видів підтверджують думки науковців щодо суперечності заявленого терміну «як самодостатності до оптимальних дій, як інструментальної основи діяльності» [11].

Із ускладненням життя у світі, буде змінюватися і перелік компетентностей, щоб сучасна особистість могла відповідати на нові виклики суспільства.

Тож компетентність — це сукупність умінь та знань, якими має володіти особистість, щоб вдало виконувати ті чи інші завдання. Значущими стають навички знаходити, аналізувати, застосовувати знання та інформацію.

Аналізоване поняття можна використовувати, як у широкому (той, що володіє знаннями у конкретній науці), так і вузькому (високопрофесійний фахівець, здатний генерувати авторитетні думки в конкретній галузі) значеннях [11].

Науковці розрізняють низку важливих компетентностей. Зокрема, соціальна компетентність передбачає співпрацю у групі, вміння реагувати та вирішувати конфліктні ситуації, орієнтуватися у соціальних організаціях суспільства. Наступна — інформаційна компетентність, пов'язана із збільшенням об'ємів інформації, формування умінь пошуку, аналізу, використання та критичного ставлення до будь-яких інформаційних джерел. Значущою також є і комунікативна компетентність, яка сприяє виробленню умінь спілкування між людьми у суспільстві, розвиток усного та писемного мовлення. Для подальшого зростання та розвитку та удосконалення особистості набуває сенсу компетентність саморозвитку та самоосвіти. Ми не звернули увагу ще на одну компетентність, яка є визначальною для уроків літератури — це компетентність продуктивної творчої діяльності, адже саме на уроках української та світової літератур здобувачі освіти мають справу із мистецькими творами, що, в свою чергу, сприяє розвитку творчого підходу [11].

Сучасна система шкільної літературної освіти ґрунтується на компетентнісному підході, який визначає одним із пріоритетних завдань формування особистості, здатної не лише сприймати художній твір, а й осмислювати його, аналізувати та інтерпретувати. У контексті реформування освіти відповідно до концепції Нової української школи особливого значення набуває проблема розвитку предметної компетентності учнів у процесі

вивчення української літератури. Предметна компетентність у галузі літературної освіти розглядається як інтегрований результат навчальної діяльності, що поєднує систему знань, умінь, ціннісних орієнтацій та практичного досвіду, необхідних для повноцінного сприйняття й осмислення художнього твору [63, 43].

У сучасній методиці викладання літератури предметна компетентність трактується як здатність учня ефективно застосовувати літературні знання та читацький досвід у процесі аналізу художнього тексту, оцінювання явищ культури та формування власної світоглядної позиції. Її структура охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів: літературознавчий, культурологічний, емоційно-ціннісний, творчо-мовленнєвий, аксіологічний та інтерпретаційний [63, 44].

Предметна компетентність з літератури передбачає не лише засвоєння учнями певної суми знань про письменників, літературні напрями чи теоретичні літературознавчі поняття, а й здатність застосовувати ці знання у процесі роботи з художнім текстом. У цьому аспекті особливого значення набуває саме інтерпретаційна компетентність, оскільки вона забезпечує глибоке розуміння художнього твору та формує здатність учнів до самостійного осмислення літературного явища [35, 9].

Інтерпретаційна компетентність у сучасній педагогічній науці визначається як здатність особистості сприймати, аналізувати, тлумачити й оцінювати художній текст на основі читацького досвіду, естетичних уявлень та сформованих літературних знань. Вона охоплює вміння визначати тему та проблематику твору, характеризувати образи персонажів, аналізувати художні засоби, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями твору, а також формулювати власне ставлення до прочитаного [59, 4].

Інтерпретаційна компетентність безпосередньо пов'язана з процесом читацької діяльності, оскільки саме інтерпретація є основою повноцінного сприйняття художнього тексту. Художній твір не має однозначного тлумачення, тому учень у процесі читання стає активним співтворцем смислів. Завдяки

цьому літературна освіта набуває особистісно орієнтованого характеру, а процес аналізу художнього твору перетворюється на діалог між автором і читачем [48, 121].

У структурі предметної компетентності інтерпретаційна компетентність виконує інтегративну функцію, оскільки поєднує знаннєвий, емоційно-ціннісний і діяльнісний компоненти літературної освіти. Саме через інтерпретацію учень реалізує набуті літературознавчі знання, розвиває критичне мислення та формує власну читацьку позицію. У процесі аналізу художнього твору школяр не лише відтворює зміст тексту, а й осмислює авторську позицію, визначає художню своєрідність твору та співвідносить порушені проблеми із власним життєвим досвідом [63, 44].

Формування інтерпретаційної компетентності передбачає розвиток низки важливих умінь і навичок. Насамперед це здатність до аналітичного читання, тобто уважного сприйняття тексту з урахуванням його змістових і художніх особливостей. Важливого значення набуває також вміння здійснювати інтерпретацію образів, символів, художніх деталей, визначати роль композиційних елементів та авторських художніх засобів. Не менш важливою складовою є розвиток комунікативних умінь, оскільки інтерпретація передбачає аргументоване висловлення власної думки та участь у літературному діалозі [35, 10].

У сучасній методиці викладання літератури особлива увага приділяється діяльнісному аспекту формування інтерпретаційної компетентності. Це зумовлено тим, що інтерпретація художнього тексту є не пасивним засвоєнням інформації, а активним процесом пізнання. Ефективне формування інтерпретаційної компетентності забезпечується через використання проблемно-пошукових методів навчання, дискусій, творчих завдань, проєктної діяльності, інтерактивних технологій та різних форм текстового аналізу [63, 43].

Особливого значення інтерпретаційна компетентність набуває в умовах сучасного інформаційного суспільства. Уміння аналізувати текст, критично осмислювати інформацію, співвідносити різні точки зору та формувати власну

позицію є необхідною умовою розвитку особистості. Саме література створює сприятливі умови для розвитку таких якостей, оскільки художній текст спонукає учня до емоційного переживання, морального вибору та глибокого осмислення життєвих проблем .

Інтерпретаційна компетентність також тісно пов'язана з емоційно-ціннісною сферою особистості. У процесі інтерпретації художнього твору учень не лише аналізує текст, а й формує власне ставлення до подій, персонажів і проблематики твору. Це сприяє розвитку емпатії, моральної свідомості, естетичного смаку та гуманістичних цінностей. Саме тому сучасна літературна освіта орієнтується не лише на засвоєння знань, а й на формування духовного світу особистості [59, 4].

Інтерпретаційна компетентність розглядається сучасною дидактикою як важливий компонент читацької культури загалом. Дослідниця Л. Юлдашева зазначає, що інтерпретаційна компетентність «... передбачає не лише розуміння змісту художнього твору, а й здатність до його глибокого тлумачення, оцінювання, концептуального осмислення та співвіднесення з культурним і особистісним контекстами» [61, 315]. Такий підхід розкриває компетентність як цілісну якість, що об'єднує когнітивні й ціннісні аспекти читання: учень не лише усвідомлює сюжет і форму, а й інтерпретує символіку, мотиви, художні образи через призму власного досвіду й знань про культуру.

До того ж інтерпретаційна компетентність учня полягає у здатності глибоко розуміти зміст твору, знаходити й обґрунтовувати смислові зв'язки між подіями, образами та ідеями, а також оцінювати їх у контексті культури і власного досвіду [61, 316]. .

У подальшому розглянемо поняття «інтерпретація», яке є доволі багатозначним та використовується у різних науках. Зокрема, у гносеології, філософії мови, семіотиці, логіці, теорії комунікації. методології наук тощо [24, 429]. У перекладі з латинської лексема «interpretatio» означає «пояснення», «трактування» [24, 429].

Отже, компетентність — це ціла система знань та навичок, необхідних людині для виконання тих чи інших завдань. Учні мають напрацювати навички знаходити, аналізувати, застосовувати знання та необхідну інформацію. Перелік компетентностей постійно змінюється із розвитком суспільства. Компетентнісний підхід стає визначальним у сучасній шкільній освіті та застосовується до вивчення різних наук. Компетентнісний підхід передбачає розвиток у школярів не лише знань із літератури, а й практичних умінь сприймати та інтерпретувати художні твори.

Інтерпретаційна компетентність є однією з ключових складових предметної компетентності з літератури. Вона забезпечує здатність учнів до глибокого осмислення художнього тексту, розвитку критичного мислення, формування власної читацької позиції та емоційно-ціннісного ставлення до літератури. Її формування сприяє розвитку творчої, самостійної та культурно свідомої особистості, здатної до активного діалогу з художнім твором і сучасним культурним простором загалом.

1.2. Літературознавчі основи інтерпретації художнього твору

У сучасному літературознавстві досить часто використовується термін «інтерпретація» на позначення різних варіантів до тлумачення образної складової художнього твору. Але досліджуване поняття є доволі багатозначним та має широкі можливості до використання. Зокрема, ведеться мова про міждисциплінарне застосування аналізованого поняття у семіотиці, логіці, гносеології, літературознавстві, методології наук, філософії мови та ін. У перекладі з латинської «interpretatio» позначає «трактування», «пояснення» [24, 429]. У широкому значенні — це процедура пояснення понять. З античних часів сутність згаданого терміну постійно варіювалася у застосуванні до різних наук.

Теоретик літератури Ігор Зварич чітко окреслює згаданий термін, як «тлумачення літературного твору» [16, 229]. Науковець зазначає, що цей процес передбачає «розуміння і розкриття його (літературного твору — прим. Т. П.)

змісту і форми» [16, 229]. Тож у процесі інтерпретації відбувається передача сутності інтерпретованого тексту мовою науковою.

Літературознавець Юрій Ковалів в енциклопедичному джерелі пропонує пояснення зазначеного поняття, акцентуючи увагу саме на літературознавчій специфіці процесу. Дослідник наголошує, що інтерпретація застосовується для усвідомлення «значень понятійних структур, розуміння сенсу текстів, має амбівалентне трактування: як перенесення їх на предметний світ і поза перенесення при наданні виразам певного змісту» [24, 429].

У наш час термін «інтерпретація» повсякчас використовується у герменевтиці, а назва науки цієї походить від імені міфічного бога Гермеса, завдання якого і передбачало пояснення звичайним людям волі богів [19, 5]. Тому науку герменевтику розуміють, як мистецтво з'ясувати щось недоступне, «викривлене, пояснювати сенс чужої мови чи знака» [19, 5]. Вона, в свою чергу, пов'язана із дослідженням філософських, філологічних, релігійних, історичних текстів [24, 220].

Герменевтика у теоретичному плані ототожнюється з інтерпретацією, налаштована, щоб вирішувати «загальні проблеми комунікації» [19, 6]. У широкому значенні це передбачає розгляд різних точок зору на якусь проблему, знаходження спільних підходів у процесі вирішення того чи іншого завдання.

Літературознавець Сергій Квіт, розглядаючи онтологічну складову герменевтики, вичленовує три рівні інтерпретації тексту: філософський, критично-філософський, ідеологічний. Науковець, характеризуючи та розрізняючи три типи мислення (художній, філософський, науковий), особливу увагу приділяє саме художньому тексту, який може бути пізнаним на рівні споглядання та інтуїції [19, 7 - 11].

Значуща функція в інтерпретації художнього тексту належить саме реципієнту. Реципієнт — це людина, яка слухає, читає чи споглядає художній твір. Це особа, яка через твір мистецтва вступає у діалог із автором, це «суб'єкт розуміння, інтерпретації, осмислення, конструювання» [25, 320]. На інтерпретацію художнього тексту мають значний вплив багато факторів, що

визначають спосіб мислення реципієнта. Маємо на увазі його вік, стать, рівень інтелектуального розвитку, психо-емоційний розвиток, погляди, умови життя та чимало інших чинників.

У процесі інтерпретації художнього твору варто враховувати специфіку мистецького явища. Адже кожен твір характеризується недомовленістю, яка й впливає на неведення різних варіантів його тлумачення. Така поліваріативність простежується і на уроках щодо інтерпретації одного й того ж твору, проведених у різних класах.

Іноді зазначене поняття застосовують як синонім до лексеми «аналіз». Тож відбувається ототожнення понять «інтерпретація» та «аналіз». Але з таким підходом не можна погодитися.

Загалом, літературознавча інтерпретація є досить важливим процесом, адже створює умови для осмислення, розуміння, сприйняття мистецького досвіду власного народу та здобутків світової культури. Що дає підстави усвідомити невичерпність національної та світової класики.

Розмірковуючи над процесом літературознавчої інтерпретації, дослідниця Н. Пинькас стверджує: «Процес інтерпретації має подвійний вектор: не лише читач, сприймаючи текст, наповнює його смыслом, але й твір так само впливає на читача, сприяючи його самовдосконаленню» [35, 9-10]. Мова йде про взаємодію між автором — читачем — художнім твором. І такий взаємовплив є доволі суттєвим, який педагог має враховувати у роботі на уроці. У подальшому педагогиня конкретизує зазначену ситуацію: «Герменевтичне коло набуває наступного вигляду: вивчаючи текст, читач пізнає самого себе, а пізнання себе, свого горизонту дає можливість розуміти текст, вступати у діалог із його автором. Читач і автор спільно створюють смисл того, що називається художнім твором.

Отже, навчаючи учня сприймати і тлумачити літературу, формуючи його інтерпретаційну компетентність, учитель-словесник виконує значно ширші завдання загальноосвітнього та загальнолюдського значення: навчає

осмисленому критичному ставленню до явищ мистецтва і дійсності загалом» [35, 9-10].

Сама ж інтерпретаційна компетентність конкретизується через окремі складники, які тісно взаємопереплетені. Будова інтерпретаційної компетентності включає кілька компонентів, які взаємодіють між собою. На думку О. Коцан, базовими структурними елементами є ціннісно-цільова складова, теоретично-інформаційна, діяльнісно-практична та досвідна.

Ціннісно-цільова компонента відображає мотивацію учня і ставлення до художньої літератури (наприклад, інтерес до твору, естетичні вподобання, ціннісні орієнтації в процесі читання). Теоретично-інформаційна включає знання про літературні жанри, історичний контекст твору, поняття літературознавства (тема, ідея, композиція тощо). Діяльнісно-практична – це сформовані вміння аналізувати текст, порівнювати його з іншими творами, створювати власні інтерпретації. Досвідна складова формується через попереднє читання різних текстів і творче виконання інтерпретаційних завдань, тобто накопичення «читацького досвіду» [23, 34].

Отже, інтерпретація у широкому значенні — це процедура пояснення понять загалом. У літературознавстві — це пояснення через попереднє читання різних текстів та уміння їх сприймати і тлумачити. У процесі аналізу художніх творів на уроках української літератури розвивається у межах читацької компетентності саме інтерпретаційна компетентність, яка конкретизується через такі структурні елементи: ціннісно-цільова складова, теоретично-інформаційна, діяльнісно-практична та досвідна.

1.3. Психолого-педагогічні особливості інтерпретації епічних творі учнями 5 класів

У навчально-методичній літературі інтерпретаційні завдання поділяються на різні типи залежно від рівня складності та цілей уроку. Зокрема, Л. Юлдашева пропонує порівняння різних рівнів інтерпретації – від емоційного

реагування на твір до теоретичного моделювання його змісту [61, 317]. На початкових етапах учням пропонуються завдання, що стимулюють вільні асоціації: емоційні враження, візуальні образи, паралелі з особистим досвідом. Надалі завдання стають аналітичнішими: робота з ключовими словами, з'ясування мотивів персонажів, пошук алегорій чи паралелей із реальними історичними подіями. На найвищому рівні учні опановують концептуальне читання: пояснюють світоглядні ідеї автора, зв'язують прочитане з ширшим культурним контекстом. Цей поступовий підхід до ускладнення завдань дозволяє системно розвивати інтерпретаційну компетентність і забезпечувати наступність у навчанні літератури (зберігати цілісність читацького досвіду) [61, 317].

Інтерпретація художніх творів у процесі вивчення української літератури є важливим чинником формування читацької компетентності учнів та розвитку їхньої пізнавальної діяльності. Особливого значення цей процес набуває у 5 класі, коли школярі переходять до систематичного вивчення літератури як окремого навчального предмета. На цьому етапі навчання учні поступово оволодівають навичками аналізу художнього тексту, вчаться визначати основну думку твору, характеризувати персонажів і висловлювати власне ставлення до прочитаного. Саме тому інтерпретація епічних творів повинна здійснюватися з урахуванням психологічних і педагогічних особливостей дітей молодшого підліткового віку.

У сучасній педагогіці інтерпретація художнього твору розглядається як процес осмислення змісту тексту, аналізу художніх образів, усвідомлення авторської позиції та формування особистісного ставлення читача до подій і персонажів твору [30, 58]. У процесі роботи над епічними творами учні не лише знайомляться із сюжетом, а й навчаються аналізувати мотиви поведінки героїв, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями та робити морально-етичні висновки.

Учні 5 класу характеризуються емоційністю, розвиненою уявою та переважанням образного мислення. У цьому віці школярі активно реагують на

художні образи, співпереживають персонажам і виявляють інтерес до динамічного сюжету. Водночас їм ще складно самотійно аналізувати підтекст твору чи усвідомлювати складні художні символи. З огляду на це процес інтерпретації епічних творів повинен бути доступним, послідовним і відповідати віковим особливостям учнів [43, 91].

Епічні твори є найбільш зрозумілими для школярів цього віку, оскільки мають чітко виражений сюжет, конкретні образи персонажів і послідовний розвиток подій. Саме тому під час роботи над епічним твором важливо зосереджувати увагу учнів на характеристичні героїв, їхніх учинках, взаєминах між персонажами та моральному змісті твору. Аналіз подій і поведінки героїв сприяє формуванню в учнів моральних цінностей, розвитку емоційного інтелекту та здатності до співпереживання [5, 74].

Психолого-педагогічний аспект інтерпретації епічних творів передбачає створення позитивної атмосфери навчання, у якій учні мають можливість висловлювати власні думки, ділитися читацькими враженнями та брати участь в обговоренні літературного твору. Важливу роль у цьому процесі відіграє вчитель, який організовує навчальну діяльність школярів, допомагає їм усвідомити зміст твору та поступово формує навички самотійного аналізу художнього тексту.

Одним із найбільш поширених методів роботи над епічними творами у 5 класі є бесіда за змістом прочитаного. За допомогою системи запитань учитель спрямовує увагу учнів на ключові події твору, допомагає визначити риси характеру персонажів, з'ясувати основну думку та висловити власне ставлення до вчинків героїв. Важливо, щоб запитання були доступними для сприйняття учнів і стимулювали розвиток їхнього логічного та критичного мислення [12, 103].

Ефективними є також творчі форми роботи, які сприяють активізації читацької діяльності школярів. До таких видів діяльності належать переказ тексту, складання плану твору, характеристика персонажів, інсценізація окремих епізодів, рольові ігри, створення ілюстрацій та виконання творчих

завдань. Використання цих методів допомагає учням глибше зрозуміти зміст твору, розвиває мовлення, уяву та комунікативні навички.

У сучасній методиці навчання важливого значення набувають інтерактивні технології, які забезпечують активну участь школярів у процесі аналізу художнього тексту. Робота в парах і групах, літературні дискусії, інтерактивні вправи та дидактичні ігри сприяють формуванню пізнавального інтересу та розвитку творчого мислення учнів [36, 67].

В умовах цифровізації освіти доцільним є використання інформаційно-комунікаційних технологій. Мультимедійні презентації, електронні підручники, аудіокниги, фрагменти екранізацій та інтерактивні матеріали допомагають зробити уроки літератури більш наочними та цікавими для учнів, а також підвищують мотивацію до читання художніх творів.

Отже, психолого-педагогічні засади інтерпретації епічних творів у 5 класі ґрунтуються на врахуванні вікових особливостей школярів, використанні сучасних методів навчання та створенні умов для активної читацької діяльності. Організація цілеспрямованої роботи над епічними творами сприяє розвитку читацької компетентності, моральних якостей, емоційної сфери та здатності учнів до усвідомленого сприйняття художньої літератури.

1.4. Особливості вивчення епічних творів у курсі української літератури 5 класу

Вивчення епічних творів у курсі української літератури 5 класу є важливим складником літературної освіти учнів, оскільки саме епос найбільшою мірою відповідає віковим особливостям молодших підлітків. Епічні твори характеризуються сюжетністю, наявністю яскравих персонажів, динамікою подій та доступністю художнього змісту для дитячого сприйняття. Саме тому в шкільній програмі для 5 класу значне місце відведено народним і літературним казкам, легендам, переказам, байкам, оповіданням та іншим жанрам епосу [21, 19].

У сучасній методиці навчання літератури епічний твір розглядається як художній текст розповідного характеру, у якому автор відтворює події, характери персонажів, життєві ситуації та взаємини між героями. Основою епосу є сюжет, що забезпечує послідовний розвиток подій та сприяє формуванню в учнів уміння аналізувати причинно-наслідкові зв'язки між елементами твору [34, 210].

Особливості вивчення епічних творів у 5 класі значною мірою визначаються психологічними характеристиками учнів цього віку. Молодші підлітки сприймають художній текст переважно емоційно та образно, тому під час роботи над епосом важливо поєднувати аналітичну діяльність із розвитком емоційного сприйняття літератури. Учні 5 класу здебільшого концентрують увагу на зовнішніх подіях твору, поведінці персонажів і яскравих сюжетних епізодах, тоді як прихований підтекст та складна символіка ще потребують спеціального методичного супроводу [21, 19].

Однією з головних особливостей вивчення епічних творів у 5 класі є необхідність урахування читацького досвіду учнів. Більшість школярів цього віку вже мають сформовані первинні навички читання та певний досвід сприйняття казок, оповідань і пригодницьких текстів, однак їхні аналітичні вміння ще перебувають на початковому рівні розвитку. У зв'язку з цим учитель має спрямовувати навчальну діяльність не лише на переказ змісту твору, а й на формування вмінь аналізувати характери героїв, мотиви їхніх учинків, роль художніх деталей та авторської позиції [34, 211].

У програмі з української літератури для 5 класу переважають епічні твори малої та середньої форми. Насамперед це народні казки, легенди, перекази, байки та оповідання. Такий добір жанрів зумовлений віковими можливостями учнів, адже твори невеликого обсягу легше сприймаються школярами й дають змогу поступово формувати навички літературного аналізу [34, 212].

Особливе місце у 5 класі займає казка як один із найдоступніших для дитячого сприйняття жанрів епосу. Робота над казкою сприяє розвитку уяви, образного мислення, морально-етичних уявлень та емоційної сфери школярів.

Під час аналізу казок учні вчать визначати тему та головну думку твору, характеризувати позитивних і негативних персонажів, пояснювати роль фантастичних елементів та народної символіки [47].

Методика вивчення казки у 5 класі передбачає використання різноманітних форм роботи: виразного читання, бесіди за змістом, рольового читання, інсценізації, творчих переказів та ілюстрування тексту. Такі види діяльності сприяють глибшому емоційному зануренню учнів у художній світ твору та формуванню інтересу до читання [9, 388].

Важливим компонентом вивчення епічних творів у 5 класі є робота над образом персонажа. Молодші підлітки зазвичай оцінюють героїв із позицій моральних категорій «добро» і «зло», тому завдання вчителя полягає у формуванні в учнів умінь бачити складність людського характеру, мотиви поведінки персонажів та авторське ставлення до них. Аналіз героїв епічного твору сприяє розвитку емпатії, морального мислення та здатності співвідносити художні ситуації з власним життєвим досвідом [34, 184].

Не менш важливим є формування в учнів умінь аналізувати сюжет і композицію епічного твору. У 5 класі школярі ознайомлюються з такими поняттями, як тема, сюжет, композиція, герой, епізод, портрет, пейзаж. Робота над сюжетом передбачає встановлення послідовності подій, визначення кульмінаційних моментів, пояснення причин учинків персонажів та аналіз конфлікту твору [34, 215].

Особливого значення у процесі вивчення епосу набуває розвиток інтерпретаційних умінь учнів. Інтерпретація епічного твору в 5 класі здійснюється переважно на елементарному рівні, однак саме в цей період закладаються основи самостійного осмислення художнього тексту. Учні вчать висловлювати власне ставлення до прочитаного, оцінювати вчинки персонажів, формулювати моральні висновки та пояснювати власні емоційні враження від твору [21, 5].

У сучасній методиці особлива увага приділяється діяльнісному підходу до вивчення епічних творів. Це передбачає використання інтерактивних

технологій, творчих завдань, проблемних запитань, групових форм роботи та елементів проєктної діяльності. Такі методи активізують читацьку діяльність школярів, сприяють розвитку критичного мислення та формуванню стійкого інтересу до літератури [9, 389].

Водночас процес вивчення епічних творів у 5 класі має певні труднощі. Учні цього віку ще не завжди здатні самостійно аналізувати приховані смисли тексту, символіку чи психологічну глибину персонажів. Тому важливу роль відіграє педагогічне керівництво читацькою діяльністю школярів. Учитель має поступово ускладнювати систему запитань і завдань, формувати навички уважного читання та спрямовувати учнів до осмислення художньої своєрідності твору [34, 216].

Отже, вивчення епічних творів у курсі української літератури 5 класу має комплексний характер і поєднує літературознавчий, психологічний та методичний аспекти. Епічні твори є важливим засобом розвитку читацької компетентності, емоційної сфери, моральних цінностей та інтерпретаційних умінь учнів. Ефективність їхнього вивчення значною мірою залежить від урахування вікових особливостей школярів, добору адекватних методів навчання та організації активної взаємодії учнів із художнім текстом.

Висновки до розділу I

Тож, здійснивши аналіз теоретичних засад формування інтерпретаційної компетентності учнів ми робимо такі підсумки.

Компетентність — це ціла система знань та навичок, необхідних людині для виконання тих чи інших завдань. Учні мають напрацювати навички знаходити, аналізувати, застосовувати знання та необхідну інформацію. Перелік компетентностей постійно змінюється із розвитком суспільства. Компетентнісний підхід стає визначальним у сучасній шкільній освіті та застосовується до вивчення різних наук. Компетентнісний підхід передбачає розвиток у школярів не лише знань із літератури, а й практичних умінь сприймати та інтерпретувати художні твори.

Інтерпретаційна компетентність є однією з ключових складових предметної компетентності з літератури. Вона забезпечує здатність учнів до глибокого осмислення художнього тексту, розвитку критичного мислення, формування власної читацької позиції та емоційно-ціннісного ставлення до літератури. Її формування сприяє розвитку творчої, самостійної та культурно свідомої особистості, здатної до активного діалогу з художнім твором і сучасним культурним простором загалом.

Психолого-педагогічні засади інтерпретації епічних творів у 5 класі ґрунтуються на врахуванні вікових особливостей школярів, використанні сучасних методів навчання та створенні умов для активної читацької діяльності. Організація цілеспрямованої роботи над епічними творами сприяє розвитку читацької компетентності, моральних якостей, емоційної сфери та здатності учнів до усвідомленого сприйняття художньої літератури.

Розділ II. Методика формування інтерпретаційної компетентності учнів 5 класів під час вивчення епічних творів

2.1. Методи, прийоми формування інтерпретаційної компетентності учнів

Сучасний етап розвитку освіти в Україні пов'язаний із реалізацією положень Концепції Нової української школи, яка передбачає оновлення змісту освіти, впровадження компетентнісного підходу та створення умов для всебічного розвитку особистості учня. У зв'язку з цим особливого значення набуває вдосконалення методичного забезпечення уроків української літератури у 5 класі, оскільки саме на цьому етапі формується читацька культура школярів, розвивається інтерес до художнього слова та закладаються основи літературної компетентності.

Методичне забезпечення уроку української літератури охоплює сукупність методів, форм, засобів і технологій навчання, які забезпечують ефективну організацію освітнього процесу та сприяють досягненню визначених результатів навчання [30, 48]. В умовах Нової української школи воно має бути спрямоване не лише на засвоєння учнями літературних знань, а й на розвиток умінь аналізувати художній текст, критично мислити, висловлювати власну думку та застосовувати набуті знання у практичній діяльності.

Однією з основних особливостей уроків української літератури у 5 класі НУШ є орієнтація на формування читацької компетентності. У процесі роботи з художніми творами учні повинні навчитися усвідомлено читати текст, визначати тему та основну думку твору, характеризувати персонажів, аналізувати їхні вчинки та висловлювати особисте ставлення до прочитаного [5, 76]. Важливим завданням учителя є створення умов для розвитку в учнів інтересу до читання та позитивної мотивації до вивчення літератури.

Важливе місце у методичному забезпеченні посідають навчально-методичні матеріали. До них належать підручники, дидактичні матеріали,

робочі зошити, ілюстрації, мультимедійні засоби та електронні освітні ресурси. Сучасний підручник української літератури для 5 класу НУШ повинен містити не лише тексти художніх творів, а й систему компетентісно орієнтованих завдань, які сприяють розвитку творчого мислення, комунікативних умінь та читацької активності школярів.

Головним документом, який регулює, вивчення предмету є Програма. Щодо роботи на уроках української літератури маємо дві модельні навчальні програми. Порівняльний аналіз модельних навчальних програм з української літератури для 5 класу, укладених за редакцією Т. О. Яценко та авторським колективом у складі В. П. Архипової, С. І. Січкара і С. Б. Шило, дає підстави стверджувати, що обидві програми реалізують компетентісний підхід, передбачений концепцією Нової української школи, проте відрізняються принципами структурування навчального матеріалу, методичними орієнтирами та характером навчальної діяльності учнів. Основною метою обох програм є формування компетентного читача, здатного до емоційного сприйняття художнього тексту, аналізу літературного твору та осмислення культурних і моральних цінностей українського народу [56, 2].

Модельна програма за науковою редакцією Т. О. Яценко побудована за тематично-жанровим принципом із дотриманням хронологічної послідовності вивчення письменників у межах окремих тематичних блоків. Зміст програми орієнтований передусім на розвиток читацької компетентності, емоційного інтелекту, творчого мислення та здатності учнів інтерпретувати художній текст у різних культурних контекстах [56, 3].

Натомість програма В. П. Архипової, С. І. Січкара і С. Б. Шило характеризується більш традиційною організацією навчального матеріалу. У ній простежується чітка послідовність вивчення жанрів усної народної творчості та літературних творів із поступовим ускладненням літературознавчих понять. Основна увага приділяється системному засвоєнню змісту художніх текстів, формуванню навичок аналізу твору та вихованню морально-етичних якостей учнів [29, 5].

В обох програмах значне місце відведено усній народній творчості. Учні 5 класу ознайомлюються з народними казками, легендами, переказами, прислів'ями, загадками та календарно-обрядовою поезією. Особлива увага акцентується на казках як важливому засобі морального виховання та формування уявлень про народні етичні цінності. До кола програмових творів належать народні казки «Про правду і кривду», «Мудра дівчина», «Яйце-райце», а також легенди та перекази історичного й міфологічного характеру [56, 4].

Серед літературних творів, рекомендованих для вивчення у 5 класі, представлені оповідання, пригодницькі та гумористичні тексти українських письменників. Учні опрацьовують твори Всеволода Нестайка, Євгена Гуцала, Григора Тютюнника, Лесі Ворониної та інших авторів дитячої літератури. Добір художніх текстів орієнтований на вікові особливості школярів та спрямований на розвиток інтересу до читання, емоційного співпереживання й усвідомлення моральних проблем, порушених у творах [56, 4-15].

Важливою відмінністю між програмами є характер навчальних завдань. У програмі Т. О. Яценко переважають творчі, проблемно-пошукові та дослідницькі види діяльності. Учням пропонуються завдання, пов'язані зі створенням власних казок, написанням характеристик персонажів, участю в дискусіях, виконанням групових проєктів, підготовкою презентацій та інтерпретацією художнього тексту в сучасному культурному просторі. Значна увага приділяється розвитку критичного мислення та формуванню навичок самостійної читацької діяльності [56, 3].

У програмі В. Архипової, С. Січкара і С. Шило домінують завдання репродуктивно-аналітичного характеру. Учні виконують перекази художніх текстів, відповідають на запитання за змістом, визначають тему та ідею твору, характеризують персонажів, аналізують художні засоби й жанрові особливості літературних текстів. Творчі завдання також наявні, проте вони меншою мірою спрямовані на дослідницьку діяльність учнів [29].

Отже, обидві модельні програми для 5 класу мають спільну мету — формування читацької культури та розвиток інтересу до української літератури, однак реалізують її різними методичними засобами. Програма за редакцією Т. О. Яценко орієнтована на інноваційний компетентнісний підхід, розвиток творчої активності та читацької самостійності учнів, тоді як програма В. П. Архипової, С. І. Січкара і С. Б. Шило більше тяжіє до традиційної системи літературної освіти з акцентом на послідовне засвоєння жанрово-тематичних особливостей художніх творів і формування базових літературознавчих умінь.

Ефективність уроку української літератури значною мірою залежить від використання сучасних методів навчання. У практиці Нової української школи важливого значення набувають інтерактивні технології, які забезпечують активну взаємодію учнів у процесі навчання. Робота в парах і групах, літературні дискусії, рольові ігри, метод проєктів, асоціативні вправи та творчі завдання сприяють розвитку критичного мислення, комунікативних навичок і здатності учнів до самостійного аналізу художнього тексту [36, 91].

У сучасному освітньому процесі особливу роль відіграють інформаційно-комунікаційні технології. Використання мультимедійних презентацій, інтерактивних платформ, відеоматеріалів, електронних підручників та онлайн-ресурсів допомагає зробити уроки літератури більш наочними, цікавими та доступними для учнів. Застосування цифрових технологій сприяє активізації пізнавальної діяльності школярів і створює можливості для організації самостійної роботи.

Методичне забезпечення уроку української літератури має враховувати психологічні та вікові особливості учнів 5 класу. Для школярів цього віку характерними є емоційність, потреба у зміні видів діяльності, образне мислення та підвищений інтерес до творчих форм роботи. Саме тому урок літератури повинен бути динамічним, емоційно насиченим і спрямованим на активне залучення учнів до роботи з художнім текстом [44, 58].

Одним із ключових принципів Нової української школи є педагогіка партнерства, яка ґрунтується на співпраці між учителем, учнями та батьками. У

процесі вивчення української літератури важливо створювати доброзичливу атмосферу спілкування, підтримувати ініціативність учнів, враховувати їхні індивідуальні особливості та заохочувати до творчої діяльності. Такий підхід сприяє формуванню позитивної мотивації до навчання та розвитку особистісного потенціалу школярів [22].

Важливим складником сучасного уроку літератури є міжпредметна інтеграція. Поєднання літератури з історією, музичним мистецтвом, образотворчим мистецтвом та народознавством допомагає учням краще зрозуміти зміст художніх творів, розширює їхній світогляд та сприяє формуванню цілісного сприйняття культурного простору.

Отже, методичне забезпечення уроку української літератури у 5 класі Нової української школи повинно відповідати сучасним освітнім вимогам та забезпечувати формування читацької компетентності учнів. Використання компетентнісного підходу, інтерактивних методів навчання, цифрових технологій і творчих форм роботи сприяє розвитку пізнавальної активності школярів, їхнього критичного мислення та інтересу до художньої літератури.

Вивчення оповідань у 5 класі є одним із базових напрямів літературної освіти, оскільки цей жанр найбільшою мірою відповідає віковим особливостям молодших підлітків. Оповідання відзначається невеликим обсягом, чіткою сюжетною організацією, обмеженою кількістю персонажів та послідовним розвитком подій, що полегшує його сприйняття й аналіз учнями. Завдяки цим особливостям цей жанр є зручним для формування первинних навичок інтерпретації художнього тексту.

Методика опрацювання оповідання в 5 класі передбачає поетапну організацію навчальної діяльності, спрямовану на поступове ускладнення роботи з текстом. На першому етапі важливим є забезпечення цілісного емоційного сприйняття твору. Первинне читання (вчителем або учнями) створює основу для формування загального уявлення про зміст і викликає емоційний відгук, який є важливим для подальшого аналізу [5, 96].

Подальша робота передбачає аналітичне осмислення тексту, що включає визначення сюжету, встановлення послідовності подій, з'ясування їхніх причин і наслідків, а також розкриття основної ідеї твору. У процесі такого аналізу учні поступово опановують уміння виділяти головне, узагальнювати інформацію та робити елементарні морально-етичні висновки [30, 81].

Особливу увагу під час вивчення оповідань приділяють характеристиці персонажів. Учні навчаються визначати риси характеру героїв на основі їхніх вчинків, поведінки, мовлення та взаємин з іншими дійовими особами. Така робота сприяє розвитку емпатії, формуванню моральних уявлень і здатності до оцінювання людських учинків.

Важливою складовою методики є розвиток мовленнєвих умінь учнів. Обговорення оповідання передбачає формування навичок зв'язного мовлення, аргументованого висловлювання власної думки та участі в навчальному діалозі. Доцільними є різні види переказу, відповіді на запитання, складання плану тексту, а також виконання завдань творчого характеру, що стимулюють уяву та самостійність мислення.

Ефективність вивчення оповідань значною мірою підвищується завдяки використанню інтерактивних методів навчання. Робота в парах і групах, рольові ігри, літературні обговорення, метод «мікрофон» і розв'язання проблемних ситуацій сприяють активному залученню учнів до навчального процесу, розвитку комунікативних навичок та формуванню здатності працювати в колективі [12, 74].

Важливе місце займають також творчі завдання, які дозволяють учням не лише відтворювати зміст прочитаного, а й інтерпретувати його. Це може бути створення альтернативного завершення оповідання, написання тексту від імені персонажа, складання діалогів або виконання ілюстрацій до твору. Такі види роботи сприяють розвитку креативності та глибшому осмисленню художнього змісту.

У сучасних умовах навчання значну роль відіграють інформаційно-комунікаційні технології. Використання мультимедійних презентацій,

аудіоматеріалів, відеофрагментів та інтерактивних вправ підвищує мотивацію учнів до читання, забезпечує наочність навчального матеріалу та сприяє кращому засвоєнню змісту оповідань.

Отже, методика вивчення оповідань у 5 класі передбачає системну організацію роботи з текстом, поєднання аналітичної, мовленнєвої та творчої діяльності учнів, а також застосування сучасних педагогічних технологій. Такий підхід забезпечує формування читацької компетентності, розвиток критичного мислення, емоційної чутливості та морально-ціннісної сфери школярів.

Детально розглянемо методику вивчення оповідання Григора Тютюнника «Дивак». Це один із знакових творів шкільної програми 5 класу, оскільки порушує важливі морально-етичні проблеми становлення особистості дитини, її взаємин із соціальним середовищем та здатності зберігати індивідуальність. Аналіз цього твору сприяє формуванню в учнів емпатії, моральної чутливості, уміння оцінювати вчинки персонажів та розуміти складність людських взаємин.

Методика вивчення оповідання «Дивак» передбачає поетапну організацію навчальної діяльності, що включає первинне сприйняття тексту, його аналіз та узагальнення змісту. На початковому етапі важливо забезпечити цілісне емоційне сприйняття твору, що досягається через виразне читання, коментоване читання або прослуховування тексту. Такий підхід дозволяє сформувати у школярів первинне розуміння змісту та емоційне ставлення до подій [5, 96].

Наступний етап роботи пов'язаний із аналітичним осмисленням оповідання. Учні визначають тему та головну думку твору, простежують розвиток сюжету, аналізують поведінку головного героя — Олеші, а також взаємини між персонажами. Особлива увага приділяється осмисленню конфлікту між внутрішнім світом дитини, її прагненням до гармонії з природою та непорозумінням із оточенням.

Важливим напрямом роботи є характеристика образу головного героя. Учні повинні навчитися визначати риси характеру Олеші через його вчинки, ставлення до природи, однокласників і дорослих. Такий вид діяльності сприяє розвитку емоційного інтелекту, формуванню моральних орієнтирів і здатності

до співпереживання. Окрему увагу слід приділяти усвідомленню авторської позиції, яка розкривається через художні деталі та загальну тональність твору. Ефективним методом роботи є евристична бесіда, що дає змогу поступово підводити учнів до розуміння змісту твору за допомогою системи запитань. Такий підхід сприяє розвитку аналітичного мислення, формуванню навичок аргументації та вмінню робити самостійні висновки щодо прочитаного [30, 81].

Значну роль у вивченні оповідання відіграють творчі завдання, спрямовані на активізацію уяви та особистісного осмислення тексту. До них належать складання усної характеристики героя, написання міні-есе, створення альтернативного фіналу, інсценізація окремих епізодів або виконання ілюстрацій до твору. Такі види діяльності забезпечують глибше розуміння художнього змісту та сприяють розвитку творчого мислення учнів.

Доцільним є також застосування інтерактивних методів навчання, зокрема роботи в групах, дискусій, рольових ігор та методичних прийомів «мікрофон» і «незакінчене речення». Вони забезпечують активну участь учнів у навчальному процесі, сприяють розвитку комунікативних навичок і формуванню вміння співпрацювати [12, 74].

Важливим є використання міжпредметних зв'язків, зокрема з природничими дисциплінами та образотворчим мистецтвом, оскільки у творі значну роль відіграють описи природи та її емоційне сприйняття героєм. Застосування ілюстративного матеріалу, аудіовізуальних засобів та елементів музичного супроводу підсилює емоційне сприйняття тексту та сприяє глибшому його осмисленню.

Отже, методика вивчення оповідань у 5 класі базується на поєднанні емоційного сприйняття, аналітичного осмислення та творчої інтерпретації тексту. Такий підхід забезпечує глибоке розуміння художнього твору, сприяє формуванню моральних цінностей, розвитку читацької компетентності та емоційної культури школярів.

2.2. Організація та проведення експериментального навчання

Методика формування інтерпретаційної компетентності на уроках української літератури, як підкреслюють науковці, передбачає систему роботи. В освітній практиці особлива увага приділяється активним, діяльним методам навчання, які сприяють глибокому осмисленню художнього твору. Компетентнісний підхід вимагає використання різноманітних форм організації роботи, що стимулюють комунікативні, аналітичні та творчі здібності учнів. Зокрема, ефективним є поетапне введення інтерпретаційних завдань: від попереднього читання та створення асоціативного кола ідей до аргументації власних суджень. Варто використовувати проблемні запитання, що змушують учнів співставляти текст із контекстом (історичним, біографічним тощо), а також завдання зі співставлення різних точок зору щодо одного художнього явища [40, 163].

Далі ведемо мову про експериментальну перевірку ефективності інтерпретаційних методів навчання на уроках української літератури у 5 класі. Педагогічний експеримент було спрямовано на перевірку того, як інтерпретаційні прийоми впливають на засвоєння учнями 5 класу тем, пов'язаних із творчістю Євгена Гуцала, Володимира Винниченка та Григора Тютюнника. У центрі уваги були не лише результати тестування, а й те, як учні працюють із художнім текстом: чи вміють пояснювати мотиви вчинків персонажів, бачити підтекст, аргументувати власну думку, співвідносити події твору з моральним вибором людини.

Роботу було побудовано у три етапи: початкове вивчення рівня навчальних досягнень, упровадження системи інтерпретаційних прийомів і вправ на уроках української літератури та підсумковий аналіз результатів. Дослідження спирається на власні матеріали: дані двох п'ятих класів Біляївського ліцею № 1 імені Володимира Івановича Калмика та розробки уроків за творами Євгена Гуцала «Лось», Володимира Винниченка «Федько-халамидник» і Григора Тютюнника «Дивак».

Особливість експерименту полягала в тому, що у ньому брали участь дві групи (контрольна та експериментальна). Заняття в експериментальній групі відрізнялися від традиційної методики детальним опрацюванням конкретних ситуацій з творів, посиленням акцентом на інтерпретаційну роботу з текстом. Ідеться не про механічне використання активностей заради зовнішнього ефекту, а про такі прийоми інтерпретації, які стимулювали учнів самостійно думати, обирати позицію, працювати в групі, говорити від імені персонажа, знаходити докази в тексті та переносити літературну проблему у площину власного морального досвіду.

Експеримент проводився серед учнів 5-Б та 5-В класів Біляївського ліцею № 1 Біляївської міської ради Одеського району Одеської області імені В. І. Калмика. Загальна кількість учасників становила 30 учнів: по 15 учнів у кожній групі. 5-Б клас розглядався як контрольна група, у якій навчальна робота також передбачала активізацію учнів, але без настільки виразного акценту на інтерпретаційні методи. 5-В клас був групою, де інтерпретаційна робота стала основою побудови уроків.

Констатувальний експеримент проходив у формі тестування, яке проводилося за змістом теми «Творчість В. Винниченка. Оповідання «Федько-халамидник». Завдання мали перевірити не лише фактологічне знання змісту творів, а й уміння учнів розуміти образи, пояснювати вчинки героїв, визначати головну думку, бачити морально-етичну проблематику текстів.

Таблиця 2.1. Результати тестування учнів 5 класів

Клас / група	Середній рівень	Достатній рівень	Високий рівень
5-Б клас	26,7%	53,3%	20%
5-В клас	33,3%	53,3%	13,3%

Результати констатувального тестування засвідчили, що обидві групи стартували з відносно близьких позицій, хоча між ними були певні відмінності. У 5-Б класі частка учнів із високим рівнем становила 20%, тоді як у 5-В класі цей показник був нижчим - 13,3%. Водночас у двох групах однаковою була частка учнів із достатнім рівнем - 53,3%. Це дало можливість порівняти

подальшу динаміку більш коректно, бо початковий рівень не був різко нерівним.

Найбільш проблемною зоною на початку стала не пам'ять учнів, а вміння пояснювати художній текст власними словами. Частина дітей правильно пригадувала події, але не завжди могла обґрунтувати, чому герой чинить саме так, яка деталь має значення, що автор хотів підкреслити. Тому під час формувального етапу було важливо не просто повторити зміст творів, а створити ситуації, у яких школярі мали б говорити, доводити, сперечатися, співпереживати та робити висновки.

Формувальний етап експерименту будувався навколо трьох художніх текстів, які мають значний виховний і аналітичний потенціал: «Федько-халамидник» В. Винниченка, «Лось» Є. Гуцала, «Дивак» Гр. Тютюнника. Ці твори об'єднує те, що вони не зводяться до простого переказу подій. У кожному з них є ситуація морального вибору, конфлікт між зовнішньою оцінкою та внутрішньою сутністю героя, проблема відповідальності, доброти, чесності, співчуття або вміння бути собою.

У 5-В класі уроки було організовано так, щоб учні не залишалися пасивними слухачами. Кожний етап уроку мав передбачати дію: позначити емоцію, скласти послідовність подій, увійти в роль, пояснити позицію персонажа, сформулювати вирок явищу, написати короткий текст від імені героя, створити словесну формулу образу. Такий підхід дав можливість залучити навіть тих дітей, яким складно одразу відповідати у традиційному форматі «питання - відповідь».

Важливо, що інтерпретаційні прийоми не підміняли аналіз твору. Вони були способом увійти в текст і побачити в ньому більше. Наприклад, рольова гра не використовувалася як розвага сама по собі: вона допомагала дітям зрозуміти позицію персонажа, зіставити різні точки зору, помітити суперечність між вчинком і його виправданням. Робота зі стікерами чи шкалами також мала не декоративний, а діагностичний і аналітичний сенс: учні швидко фіксували власне сприйняття, а потім пояснювали його словами.

У 5-Б класі навчання відбувалося із застосуванням традиційних видів роботи з текстом, із використанням бесіди, пояснення, переказу, вибіркового

аналізу епізодів і письмових завдань. Це дало можливість побачити різницю між загальним засвоєнням теми та засвоєнням, посиленим інтерпретаційною роботою. Тобто експеримент не ставив за мету довести, що традиційні методи не працюють. Навпаки, результати показують, що прогрес був в обох класах, але його масштаб виявився різним.

На уроках української літератури значущими стають групові інтерактивні методи. Наприклад, навчальна дискусія дозволяє учням обмінюватися інтерпретаціями твору, відстоювати власні міркування та критично оцінювати аргументи інших. Така робота розвиває вміння формулювати аргумент, спираючись на конкретні уривки тексту, та викладає критичне мислення. Метод проєктів передбачає, що учні самостійно досліджують певний аспект твору (наприклад, роль пейзажу у створенні настрою чи історичні алюзії у поемі), готують презентацію чи постер за результатами дослідження, що формує навички самостійного пошуку і систематизації інформації. Театралізація тексту (інсценізація окремих сцен) дає змогу школярам «прожити» сюжет, глибше пізнати характери й мотиви дій героїв, розвиває творчу уяву та ораторські навички [61, 318].

У процесі уроку доцільно застосовувати різні техніки роботи з текстом: створення концептуальних або ментальних карт (де виокремлюються зв'язки між ключовими поняттями, образами, мотивами твору), рольові ігри, проблемні есе та творчі рефлексії. Наприклад, «інтерпретаційні карти» дозволяють учням наочно побудувати модель тексту – вказати на лінії сюжету, головні конфлікти, зв'язки між персонажами та темами. Це сприяє виокремленню основного та другорядного і допомагає абстрагуватися від окремих деталей для виявлення глибинних смислів.

Методи «око-на-око» з твором передбачають роботу з ідеями автора на особистісному рівні: учні можуть писати внутрішній монолог героя або сучасну інтерпретацію уривку, обґрунтовуючи актуальність художнього конфлікту в сьогоденні. Крім того, корисно впроваджувати комплексні творчі завдання: проєкт «Путівник світом героя» або «Літературна відеопрезентація»

стимулюють застосувати знання про твір у новому форматі, що глибоко закріплює інтерпретативні навички і робить навчання цілком компетентісно зорієнтованим [35, 22].

Варто розглянути найпродуктивніші практичні приклади формування інтерпретаційної компетентності в учнів старшої школи. Розпочнемо з проєктної діяльності. Учні готують дослідницькі проєкти (письмові роботи чи мультимедійні презентації) за темами творів. Наприклад, аналізують історичні та культурні реалії в поемі Т. Шевченка «Кавказ» або створюють візуальний асоціативний ряд до вірша Лесі Українки з поясненням символіки. Проєктна робота сприяє самостійності й глибокому зануренню в контекст, оскільки вимагає не тільки витягнути основні думки твору, а й знайти додаткову інформацію та креативно її подати.

Важливим є застосування на уроці методів дискусії та круглих столів. Використання обговорення на уроці мотивує учнів формулювати й аргументувати власну інтерпретацію. Наприклад, після прочитання повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» можна провести дискусію на тему «Чому характери персонажів конфліктують і що це говорить про соціальні установки того часу». Під час дискусії учні обмінюються думками щодо мотивів вчинків героїв, задають питання «чи можлива інша поведінка головних дійових осіб?» і спільно шукають відповіді. Це розвиває уміння слухати однокласників, формулювати контраргументи, а також бачити текст із різних точок зору [35, 20].

Розглянемо також метод інтерпретаційних (ментальних) карт. Школярі можуть малювати діаграми чи карти асоціацій, що відображають структуру твору. Наприклад, до твору М. Коцюбинського «Intermezzo» учні відзначають ключові образи (весна, музика, автоперсонаж) і показують, як вони пов'язані з головною ідеєю – уособленням духовного оновлення через мистецтво. Використання карт дозволяє побачити текст у цілісній системі: що є центральним, а що – допоміжним, як окремі елементи твору резонують один з одним.

Вартують на увагу прийоми театралізації та рольових ігор. Урок може завершуватися постановкою уривка з твору або імпровізованим «театром одного актора», де учні озвучують монологи героїв. Наприклад, учні перевтілюються в образи персонажів з твору О. Гончара «Тронка» і намагаються передати емоції та внутрішні стани героїв. Такий підхід «проживанням» сюжету розвиває емоційну сферу й уяву, поглиблюючи розуміння того, як внутрішні переживання персонажів впливають на їхні вчинки [61, 318]. Театралізація також сприяє розвитку виразного мовлення та комунікативних умінь учнів.

Сучасний етап розвитку освіти в Україні передбачає оновлення змісту й методики викладання української літератури відповідно до концепції Нової української школи. Особливого значення набуває формування компетентного читача, здатного аналізувати художній текст, висловлювати власні судження та творчо осмислювати прочитане. У цьому контексті важливе місце посідає опрацювання оповідань у 5 класі, адже саме твори малого епічного жанру є доступними для сприйняття учнями молодшого підліткового віку [47].

Оповідання — це невеликий за обсягом прозовий твір, у якому змальовано одну або кілька подій із життя персонажів. Для нього характерні стислість сюжету, обмежена кількість персонажів та зосередженість на окремому епізоді життя героя [25, 156]. Саме ці ознаки роблять оповідання ефективним засобом розвитку читацьких умінь учнів 5 класу.

Методика опрацювання оповідань повинна враховувати вікові особливості школярів. Учні 10–11 років сприймають художній текст переважно емоційно, тому вчителю важливо створити умови для активного переживання подій твору. Одним із провідних принципів роботи є поєднання емоційного та аналітичного сприйняття тексту.

У процесі опрацювання оповідань важливо дотримуватися певної структури роботи над текстом. Перший етап — підготовка до сприйняття твору. Учитель може використати проблемні запитання, асоціативні вправи,

короткі відомості про автора чи історичний контекст. Така діяльність допомагає активізувати пізнавальний інтерес учнів.

Другий етап — безпосереднє читання тексту. У 5 класі ефективними є різні види читання: мовчазне, виразне, читання в ролях, «ланцюжком». Важливо навчати учнів виділяти ключові епізоди, визначати тему та головну думку твору, характеризувати персонажів. Під час роботи над сюжетом доцільно звертати увагу на композиційні елементи: експозицію, зав'язку, розвиток дії, кульмінацію та розв'язку [47].

Особливого значення набуває використання інтерактивних методів навчання. У сучасній методиці викладання літератури рекомендують застосовувати методи «Мікрофон», «Асоціативний куш», «Коло думок», рольові ігри, дискусії та роботу в групах [27]. Такі форми роботи сприяють розвитку критичного мислення та комунікативних навичок учнів.

Одним із ефективних методів роботи з художнім текстом є технологія SQ3R, яка передбачає п'ять етапів: огляд тексту, постановку запитань, читання, переказ та повторення. Використання цього методу допомагає учням краще розуміти зміст твору, аналізувати поведінку персонажів та формулювати власні висновки [27].

Важливою складовою роботи над оповіданням є характеристика героїв. Учні 5 класу повинні навчитися визначати риси характеру персонажів через їхні вчинки, мовлення та ставлення до інших. Доцільно пропонувати школярам творчі завдання: складання сенканів, написання листів героям, створення коміксів чи ілюстрацій до твору. Такі види діяльності розвивають уяву та сприяють глибшому розумінню тексту.

Суттєву роль у процесі вивчення оповідань відіграє компетентнісний підхід. На уроках української літератури учні мають не лише засвоювати літературознавчі поняття, а й формувати вміння висловлювати власну думку, аргументувати її, співвідносити події твору з життєвим досвідом [27]. Саме тому важливо організовувати дискусії, проблемні ситуації та творчі проекти.

Сучасні дослідники наголошують на необхідності добору творів, які відповідають віковим особливостям та емоційним потребам учнів. Методика опрацювання художніх текстів повинна бути максимально адаптованою до психологічних особливостей школярів, сприяти розвитку інтересу до читання та формуванню читацької культури [9, 389].

Отже, специфіка опрацювання оповідань у 5 класі полягає у поєднанні емоційного сприйняття тексту з елементами літературного аналізу, використанні інтерактивних технологій та творчих завдань. Ефективна методика роботи над оповіданням сприяє формуванню читацької компетентності, розвитку критичного мислення та вихованню естетичних цінностей учнів. Саме тому уроки української літератури повинні бути спрямовані не лише на засвоєння змісту творів, а й на розвиток особистості школяра як активного й компетентного читача.

Під час експерименту було використано низку ефективних інтерпретаційні прийоми та вправ.

Нижче подано ті вправи, які виявилися найбільш показовими для експериментальної роботи. Вони були взяті з розробок уроків і адаптовані до логіки дослідження: кожна вправа мала не тільки зацікавити дітей, а й сприяти конкретному навчальному результату.

1. Прийом «Ярлик на спині» за оповіданням В. Винниченка «Федько-халамидник».

На початку уроку на дошці записувалося слово «халамидник». Учні добирали асоціації до цього слова: бешкетник, сміливець, порушник, лідер, задирака, правдолюбець, ризиковий, чесний. Після цього клас відповідав на запитання, чи може одне слово повністю пояснити людину і чи справедливо оцінювати героя лише за зовнішнім враженням. Такий прийом допомагав відразу вийти на головну проблему образу Федька: він справді порушує правила, але разом із тим має чесність, сміливість і здатність до самопожертви.

Навчальна цінність цієї вправи полягає в тому, що діти вчилися не поспішати з оцінками. Для п'ятикласників це важливо, бо вони часто мислять категоріями «добрий - поганий», «правильний - неправильний». Прийом

показав, що художній герой може бути складним, а літературний аналіз починається там, де ми бачимо не тільки подію, а й мотив, внутрішній конфлікт, приховану рису характеру.

2. Метод «Сюжетний код» за твором «Федько-халамидник».

Учні отримували картки з подіями оповідання і мали розташувати їх у правильній послідовності: слава Федька як бешкетника, його небезпечні розваги, захоплення дітей, бажання Толі повторити вчинок Федька, похід до річки, перехід по крижинах, небезпека для Толі, порятунок, брехня Толі, покарання Федька, хвороба і смерть героя. Після відновлення послідовності учні визначали, яка подія запускає конфлікт, де сюжет стає найнапруженішим і що змінює ставлення читача до головного героя.

Ця вправа добре спрацювала тому, що учні не просто переказували текст, а фактично моделювали його композицію. Вони бачили, що сюжет - це не випадковий набір епізодів, а ланцюг причин і наслідків. Особливо корисним було обговорення того, чому після порятунку Толі напруга не зникає, а навіть посилюється через несправедливість і брехню.

3. Метод «Емоційний термометр» за оповіданням Є. Гуцала «Лось».

Учні працювали зі шкалою від 0 до 10 і позначали емоційний стан лося в різні моменти: лось у заповіднику, тварина провалюється під лід, хлопчики її помічають, лось врятовано, звучить постріл Шпичака, діти реагують на вбивство. Після цього клас визначав, у якому епізоді напруження найсильніше і чому автор спочатку показує лося сильним, а потім безпорадним.

Вправа дала змогу поєднати емоційне сприйняття з аналізом художньої деталі. Учні не просто казали, що їм «шкода лося», а пояснювали, як текст викликає співчуття: через опис сили тварини, небезпеки, безпорадності перед кригою, а згодом - через контраст між порятунком і пострілом. Саме такий перехід від емоції до доказу є важливим для літературної компетентності.

4. Рольова вправа «Суд совісті» за твором «Лось».

Ця вправа не була звичайним «судом над Шпичаком». Учні проводили суд над байдужістю. Ролі розподілялися так: суддя - Совість, прокурор - Милосердя, адвокат - Виправдання, свідки - хлопчики, лось, лід, крига, постріл, Шпичак, присяжні - клас. Учні відповідали на запитання: чому Шпичак

вистрілив після порятунку, чому хлопчики не погодилися мовчати, чого «боявся» лось, що змінилося в лісі після пострілу.

Сильна сторона методу полягає в тому, що діти засуджували не лише окремий учинок, а такі явища, як: байдужість, жорстокість, бажання приховати правду. У такому форматі вони краще зрозуміли, що добро у творі перемагає не тому, що лось вижив, а тому, що діти не дозволили злу стати нормою. Це стало одним із найважливіших моральних висновків уроку.

5. Прийом «Оптика героя» за оповіданням Гр. Тютюнника «Дивак».

Клас ділився на групи, кожна з яких дивилася на Олеся очима іншого персонажа: однокласників, учительки, діда Прокопа, читача. Учні визначали, яким бачить Олеся кожна сторона, чому ця оцінка може бути неповною і як сформулювати справедливішу характеристику героя. Наприклад, для однокласників Олесю дивний, для дорослого - непрактичний, але для читача він чуйний, добрий і здатний бачити те, повз що інші проходять.

Цей прийом розвивав уміння відрізнити зовнішню оцінку від справжньої сутності персонажа. Учні поступово доходили висновку, що слово «дивак» не обов'язково є образою; воно може позначати інакшість, тонке бачення світу, внутрішню неповторність. Така вправа особливо важлива у 5 класі, бо вона допомагає формувати повагу до тих, хто відрізняється від більшості.

6. Творча вправа «Невидимий щоденник» за твором «Дивак».

Учні писали 3-4 речення від імені Олеся, починаючи з фрази: «Сьогодні мене знову назвали диваком. Вони не знають, що...». Це завдання вимагало не переказу, а входження у внутрішній світ героя. Діти мали уявити, що відчуває персонаж, як він пояснює власну чуйність, чому не хоче ставати байдужим.

Вправа дала змогу перевірити глибину розуміння образу. Якщо учень міг написати від імені Олеся переконливо, без прямого копіювання тексту, це означало, що він зрозумів психологічну основу образу. Крім того, письмова мініатюра активізувала творче мовлення й допомагала навіть мовчазним учням висловитися у безпечнішій формі.

Загалом інтерпретаційні прийоми і вправи були підібрані так, щоб охопити різні види діяльності: асоціативне мислення, роботу з послідовністю подій, шкалу емоцій, рольову гру, групову аргументацію, творче письмо.

Завдяки цьому уроки не перетворювалися на одноманітну бесіду. Учні постійно змінювали спосіб роботи, але залишалися в межах однієї навчальної мети - глибше зрозуміти художній текст.

2.3. Аналіз результатів експериментального навчання

Після завершення формувального етапу було проведено контрольне тестування за тією самою змістовою лінією: творчість Є. Гуцала, В. Винниченка, Гр. Тютюнника та твори «Лось», «Федько-халамидник», «Дивак». Завдання контрольного зрізу перевіряли, наскільки учні краще орієнтуються в змісті творів, чи можуть визначати провідні проблеми, розуміти образи персонажів і робити власні висновки.

Таблиця 2.2. Результати підсумкового тестування учнів 5 класів

Клас / група	Середній рівень	Достатній рівень	Високий рівень
5-Б клас	20%	60%	20%
5-В клас	6,7%	26,7%	66,7%

У 5-Б класі результати покращилися помірно. Частка учнів із середнім рівнем зменшилася з 26,7% до 20%, частка достатнього рівня зросла з 53,3% до 60%, а високий рівень залишився стабільним - 20%. Це означає, що частина учнів перейшла із середнього рівня на достатній, але різкого стрибка до високого рівня не відбулося.

У 5-В класі динаміка була значно помітнішою. Частка учнів із середнім рівнем зменшилася з 33,3% до 6,7%, тобто майже всі учні, які спочатку мали лише середній рівень, піднялися вище. Достатній рівень також зменшився з 53,3% до 26,7%, але це не є негативним показником, оскільки одночасно високий рівень зріс із 13,3% до 66,7%. Отже, відбувся перехід не вниз, а вгору - значна частина учнів перейшла саме до високого рівня навчальних досягнень.

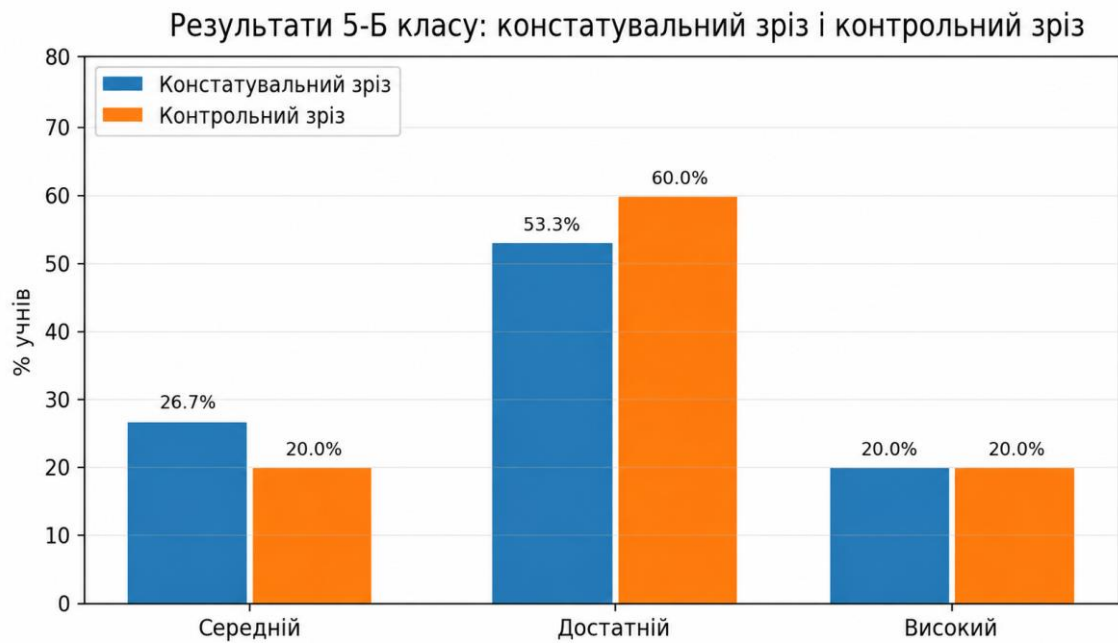

Рис. 2.1. Динаміка рівнів навчальних досягнень учнів 5-Б класу

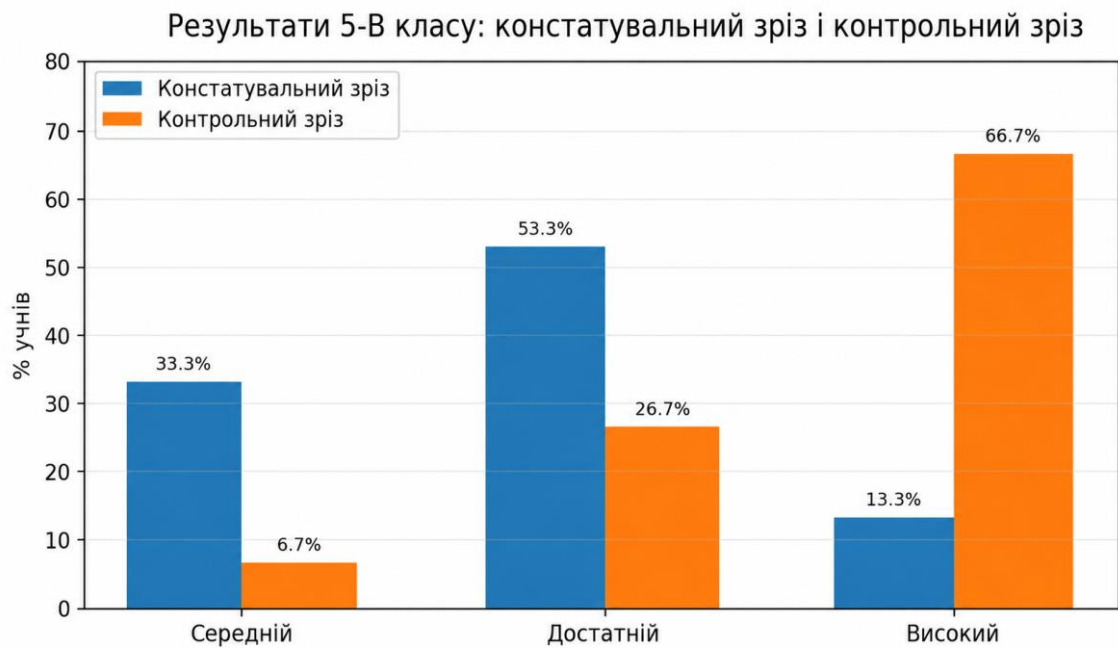

Рис. 2.2. Динаміка рівнів навчальних досягнень учнів 5-В класу

На діаграмах видно, що у 5-Б класі (контрольний клас) зміни мають помірний характер: середній рівень зменшився, достатній зріс, але високий показник не змінився. Така динаміка свідчить про загальне засвоєння матеріалу, проте без різкого поглиблення аналітичних умінь у більшості учнів. У 5-В класі (експериментальний клас) картина інша: найпомітнішим є зростання високого рівня, що дає підстави пов'язувати позитивну динаміку саме з активним застосуванням інтерпретаційних методів.

Таблиця 2.3. Динаміка якісних показників (достатній + високий рівні)

Клас / група	Констатувальний зріз (тестування)	Контрольний зріз (тестування)	Динаміка
5-Б клас	73,3%	80%	+6,7 в.п.
5-В клас	66,6%	93,4%	+26,8 в.п.

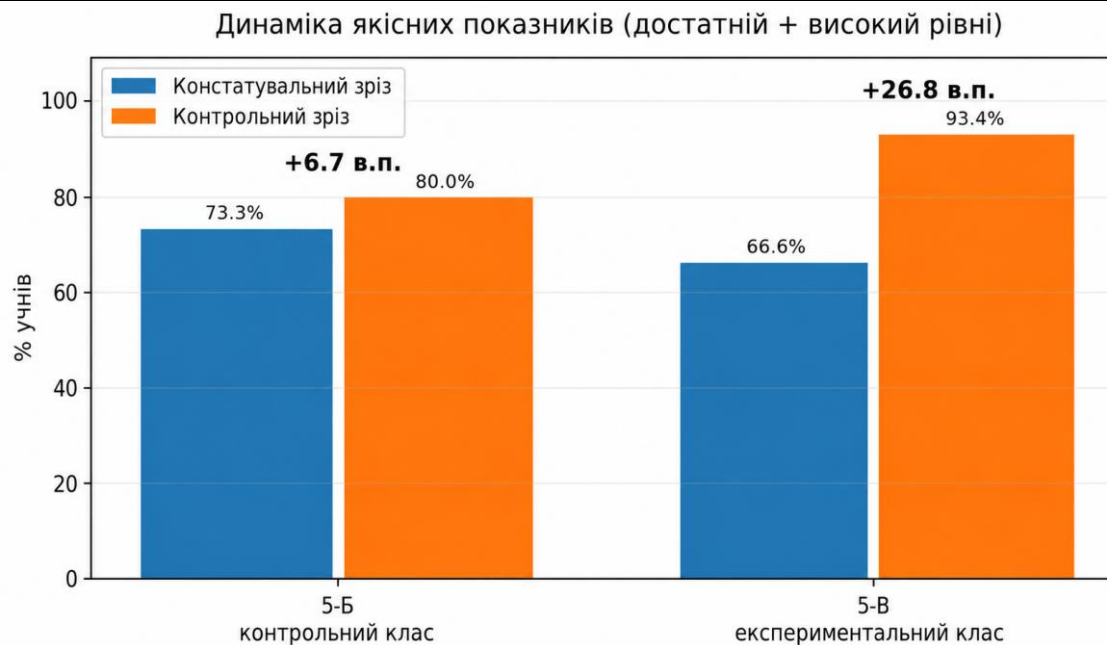

Рис. 2.3. Порівняння зростання якісних показників у двох групах

Якісний показник визначався як сума достатнього та високого рівнів. У 5-Б класі він зріс із 73,3% до 80%, тобто приблизно на 6,7 відсоткового пункта. У 5-В класі цей показник зріс із 66,6% до 93,4%, тобто на 26,8 відсоткового пункта. Різниця між групами є суттєвою: у класі з активним використанням інтерпретаційних методів покращення було приблизно в чотири рази виразнішим.

Окремо потрібно зазначити, що відсотки в роботі подано з округленням до десятих, тому при додаванні можливі незначні розходження в межах 0,1 відсоткового пункта. Це не впливає на загальний висновок, бо головна тенденція залишається очевидною: інтерпретаційна група показала значно вищий приріст саме за якісними показниками.

Отримані результати 5-В класу можна пояснити тим, що протягом уроків учні мали більше ситуацій активного осмислення тексту. Вони не лише слухали пояснення вчителя, а й виконували дії, які повторювали логіку літературного аналізу: знаходили докази, співвідносили епізоди, дивилися на героя з різних

позицій, формулювали моральний висновок, пробували говорити голосом персонажа.

Наприклад, під час аналізу оповідання «Лось» учні не обмежувалися твердженням, що хлопчики добрі, а Шпичак жорстокий. Через «Суд совісті» вони вчилися називати явище, яке стоїть за вчинком: байдужість, користь, страх відповідальності, бажання приховати правду. Це поглиблювало розуміння твору і водночас тренувало аргументацію. Саме такі навички могли вплинути на зростання високого рівня у вихідному тестуванні.

Під час роботи з «Федьком-халамидником» важливим стало руйнування однозначного «ярлика». Учні поступово переходили від простої характеристики «Федько – бешкетник» до складнішої: він ризиковий, потребує визнання, порушує правила, але водночас чесний і здатний урятувати іншого. Такий рівень розуміння вже ближчий до високого, бо потребує не лише знання сюжету, а й уміння бачити суперечність у характері героя.

У темі «Дивак» інтерпретаційна робота допомогла працювати з найскладнішим для дітей аспектом - внутрішнім світом персонажа. Олесь не має гучних пригод, але має багатий психологічний простір. Через «Оптику героя» і «Невидимий щоденник» учні вчилися пояснювати, чому людина може здаватися дивною для інших, але насправді бути чуйною, глибокою і морально сильною. Це зміщувало увагу з поверхового переказу на психологічний аналіз.

Таким чином, інтерпретаційні завдання дали результат не самі по собі, а тому, що були змістовно пов'язані з темою уроку. Якщо вправа не веде до розуміння тексту, вона залишається лише грою. У цьому експерименті вправи працювали як інструменти аналізу, тому й позначилися на підсумкових результатах.

Висновки до розділу II

У результаті практичного розгляду та експериментальної перевірки запропонованої системи інтерпретаційних вправ ми дійшли таких висновків.

Нами проаналізовано діючі програми з української літератури, обидві модельні програми для 5 класу мають спільну мету — формування читацької культури та розвиток інтересу до української літератури, однак реалізують її різними методичними засобами. Програма за редакцією Т. О. Яценко орієнтована на інноваційний компетентнісний підхід, розвиток творчої активності та читацької самостійності учнів, тоді як програма В. П. Архипової, С. І. Січкара і С. Б. Шило більше тяжіє до традиційної системи літературної освіти з акцентом на послідовне засвоєння жанрово-тематичних особливостей художніх творів і формування базових літературознавчих умінь.

Методика вивчення оповідань Григора Тютюнника, Володимира Винниченка, Євгена Гуцала у 5 класі базується на поєднанні емоційного сприйняття, аналітичного осмислення та творчої інтерпретації тексту. Такий підхід забезпечує глибоке розуміння художнього твору, сприяє формуванню моральних цінностей, розвитку читацької компетентності та емоційної культури школярів.

Проведений експеримент засвідчив, що використання інтерпретаційних методів на уроках української літератури у 5 класі позитивно впливає на рівень засвоєння художніх творів і розвиток аналітичних умінь учнів. Порівняння результатів двох груп показало, що прогрес був в обох класах, однак у 5-В класі, де інтерпретаційна робота була провідним принципом організації уроків, динаміка виявилася значно сильнішою.

У 5-Б класі якісний показник зріс із 73,3% до 80%, тобто на 6,7 відсоткового пункту. Це свідчить про позитивний, але помірний ефект традиційнішої організації навчання. У 5-В класі якісний показник зріс із 66,6% до 93,4%, тобто на 26,8 відсоткового пункту. Особливо показовим є зростання високого рівня з 13,3% до 66,7%, що засвідчує не просто краще

запам'ятовування матеріалу, а глибше розуміння художніх образів і проблематики творів.

Найрезультативнішими виявилися ті прийоми, які поєднували емоційне залучення з розумовою дією: «Ярлик на спині», «Сюжетний код», «Емоційний термометр», «Суд совісті», «Оптика героя», «Невидимий щоденник». Вони допомагали учням не залишатися на рівні переказу, а переходити до пояснення, доказу, оцінки, співпереживання й самостійного висновку.

Інтерпретаційні методи доцільно використовувати на уроках української літератури як спосіб організації продуктивної роботи з текстом. Саме за такої умови вони сприяють підвищенню навчальних досягнень, формуванню критичного мислення, розвитку мовлення, емпатії та здатності бачити в літературному творі не лише події, а й людські смисли.

Висновки

Компетентність становить цілісну систему знань, умінь і навичок, необхідних особистості для ефективного виконання різноманітних завдань. У процесі навчання учні повинні сформувати здатність знаходити, аналізувати й практично застосовувати здобуті знання та необхідну інформацію. Перелік ключових компетентностей не є сталим, оскільки постійно трансформується відповідно до суспільних змін і потреб сучасності. У зв'язку з цим компетентнісний підхід набуває провідного значення в сучасній шкільній освіті та поширюється на вивчення різних навчальних дисциплін. У літературній освіті реалізація цього підходу передбачає не лише засвоєння учнями теоретичних знань, а й розвиток практичних умінь сприймати, аналізувати та інтерпретувати художні твори.

Інтерпретаційна компетентність посідає важливе місце у структурі предметної літературної компетентності, оскільки забезпечує здатність учнів до глибокого осмислення та багаторівневого аналізу художнього тексту. Її формування сприяє розвитку критичного мислення, уміння аргументовано висловлювати власну читацьку позицію, а також виробленню емоційно-ціннісного ставлення до літературних творів. Опанування інтерпретаційної компетентності є важливою передумовою становлення творчої, самостійної та культурно свідомої особистості, здатної до продуктивного діалогу з художнім текстом і активної взаємодії із сучасним культурним простором загалом.

У процесі аналізу художніх творів на уроках української літератури в межах читацької компетентності особливого розвитку набуває інтерпретаційна компетентність. Вона конкретизується через систему взаємопов'язаних структурних компонентів, зокрема ціннісно-цільову, теоретико-інформаційну, діяльнісно-практичну та досвідну складові. Саме їхня взаємодія забезпечує формування в учнів здатності до усвідомленого сприйняття, аналізу та осмислення художнього тексту, а також вироблення власної інтерпретаційної позиції.

Психолого-педагогічні засади інтерпретації епічних творів у 5 класі ґрунтуються на врахуванні вікових та психологічних особливостей учнів, застосуванні сучасних педагогічних технологій і створенні сприятливих умов для активної читацької діяльності. Організація систематичної та цілеспрямованої роботи над епічними творами забезпечує не лише розвиток читацької компетентності, а й сприяє формуванню морально-етичних якостей, збагаченню емоційно-чуттєвої сфери та розвитку здатності школярів до усвідомленого сприйняття й осмислення художньої літератури.

Методика вивчення оповідань у 5 класі передбачає цілісну та системну організацію роботи з художнім текстом, що ґрунтується на поєднанні аналітичної, мовленнєвої та творчої діяльності учнів, а також на використанні сучасних педагогічних технологій. Такий підхід сприяє ефективному формуванню читацької компетентності, розвитку критичного мислення, емоційної сприйнятливості та морально-ціннісних орієнтирів школярів. Крім того, він забезпечує активне залучення учнів до осмислення художнього змісту твору та створює умови для їхнього особистісного й інтелектуального розвитку.

Аналіз результатів експериментального дослідження засвідчив, що найбільш ефективно засвоєння навчального матеріалу відбувається за умови використання завдань творчого характеру. Найвищу результативність продемонстрували методичні прийоми, які органічно поєднували емоційне залучення учнів до активної розумової діяльності, зокрема такі завдання, як «Ярлик на спині», «Сюжетний код», «Емоційний термометр», «Суд совісті», «Оптика героя», «Невидимий щоденник». Застосування цих прийомів сприяло переходу учнів від репродуктивного відтворення змісту до його глибшого осмислення, аргументованого пояснення, оцінювання, емоційного співпереживання та формулювання самостійних висновків.

Експериментальне дослідження підтвердило гіпотезу роботи. Адже спеціально розроблені інтерпретаційні завдання доцільно використовувати на уроках української літератури як ефективний засіб організації продуктивної роботи з художнім текстом. За таких умов вони сприяють підвищенню рівня

навчальних досягнень учнів, розвитку критичного мислення, удосконаленню мовленнєвих умінь, формуванню емпатії та здатності осмислювати літературний твір не лише на рівні подій, а й у контексті глибших людських смислів і цінностей.

Формування інтерпретаційної компетентності п'ятикласників на уроках української літератури є складним, але необхідним процесом. Він вимагає системного підходу, включення різних видів навчальної діяльності та активних методів навчання. Використання методів проєктів, дискусій, інтерпретаційних карт і театралізації створює багатогранне середовище для пізнання літератури, де учень не просто засвоює фактологію твору, а активно осмислює його художнє значення. Такий підхід стимулює розвиток творчих і критичних здібностей, поглиблює читацький досвід і формує особистісно зорієнтовану читачеву позицію.

Удосконалення методики формування інтерпретаційної компетентності сприятиме розвитку всебічно освіченої молоді, здатної усвідомлено розуміти й цінувати літературну спадщину.

Список використаних джерел

1. Авксентьєва Г. А., Прущак Т. В. Специфіка опрацювання оповідань на уроках української літератури у 5 класі. *The 10th International scientific and practical conference “Science and education: synergy of innovation” (May 18-20, 2026)* MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2026. P. 342 – 345.
2. Башманівська Л. А. Методика навчання української літератури: від теорії до практики: навчально-методичний посібник. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. 148 с.
3. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. № 9. С. 1- 4.
4. Бороздіна І. В. Формування інтерпретаційної компетентності майбутніх бакалаврів-філологів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2021. Вип. 3(25). С. 15–21.
5. Волошина Н. Й. Методика викладання української літератури в школі : підручник. Київ : Академія, 2017. 360 с.
6. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури. Київ : Либідь, 2001. 488 с.
7. Глеб О. Формування у старшокласників уміння інтерпретувати ліричні та ліро-епічні твори української літератури: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2016. 277 с.
8. Голуб Н. Прояви читацької компетентності в учнів *IX Волошинські читання*. *Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство: зб. матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції...* / За заг. ред. Т. О. Яценко. Київ, 2021. С. 94 — 99.
9. Горганюк О. Методика вивчення жанру казки у 5-му класі на уроці української літератури. *Прикарпатський вісник Наукового товариства імені Шевченка*. Слово. 2023. № 18 (69). С. 388–393.

10. Греб Л. В. Поглиблене читання як засіб формування інтерпретаційної компетентності студентів. *Філологічні трактати*. 2021. Т. 13. № 1. С. 84–89.
11. Гуцан Л. А. Компетентнісний підхід в сучасній освіті. URL: <https://www.bing.com/ck/a?!&&p=3f57fbb85831ca9f3b4011e05ebe605de7>
12. Жила С. О. Методика навчання української літератури : навч. посіб. Харків : Основа, 2020. 320 с
13. Заболотний В., Заболотний О., Слоньовська О., Ярмутьська І. Українська література : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Літера ЛТД, 2022. 208 с.
14. Заболотний О., Заболотний В. Українська література: 5 клас. Контроль результатів навчання: Формувальне, поточне та підсумкове оцінювання до Модельної навчальної програми «Українська література. 5-6 класи» для ЗЗСО. Київ : Літера ЛТД, 2022. 64 с.
15. Зарецька О. О. Інтерпретативна компетентність дорослої особистості як чинник її самоконструювання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. Київ, 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 7 — 12.
16. Зварич І. Інтерпретація. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства / За ред. А. Волкова*. Чернівці: Золоті литаври, 2001. С. 229.
17. Калашнікова С. А. Підготовка і проведення тренінгів на основі компетентнісно-орієнтованого підходу. Київ: Проект «Рівний доступ до якісної освіти», 2007. 55 с.
18. Калинич О., Дячок С. Українська література : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти / За ред. Ю. Ковбасенка. Київ : Астон, 2022. 293 с.
19. Квіт С. Основи герменевтики: Навчальний посібник. Київ : ВД «КМ Академія», 2003. 192 с.

20. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. / За заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: К.І.С., 2004. 112 с.
21. Кондратюк С. Г. Методика вивчення епічних творів на уроках української літератури у 5–6 класах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2016. 342 с.
22. Концепція нової української школи: документ пройшов громадські обговорення і ухвалений рішенням колегії мон 27/10/2016 URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
23. Коцан О. Інтерпретаційна компетентність майбутнього викладача фортепіано: сутність та структурні характеристики. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 36. № 2. С. 33–40
24. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / Авт.-уклад. Юрій Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т.1. 608 с.
25. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / Автор-укладач Ю. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т.2. 624 с.
26. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва та ін. Київ : Академія, 2007. 752 с.
27. Маєвська Н. Методика організації навчальної діяльності на уроках української мови та літератури у 5 класі НУШ URL: <https://naurok.com.ua/metodika-organizaci-navchalno-diyalnosti-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-u-5-klasi-nush-451117.html>.
28. Методика викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти : навч. посіб. / Ю. Ісапчук, А. Тичініна, А. Сажина, Н. Нікоряк, К. Калинич, П. Рихло, Р. Дзик, Г. Іванчук. Чернівці : Чернівецьк. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. 304 с.
29. Модельна навчальна програма «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти / Архипова В. П., Січкач С. І., Шило С. Б. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Mo>

del.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Arkhypova.Sichkar.Shylo.14.07.pdf

30. Науменко В. О. Теорія і методика навчання літератури : навч. посіб. Київ : Слово, 2015. 304 с.
31. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
32. Нова українська школа: словник термінів і понять / уклад. : О. Бабакіна, І. Толмачова. Харків : Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія», 2022. 70 с.
33. Омельченко Л. Оповідання Є. Гуцала «Лось»: конспект уроку. URL: https://naurok.com.ua/opovidannya-gucala-los-urok-1-289723.html?utm_source
34. Пасічник Є. Українська література в школі. Київ : Радянська школа, 1983. 319 с.
35. Пинькас Н.А. Методичні особливості формування інтерпретаційної компетентності учнів під час вивчення літератури : конкурсна наукова робота. Глухів : ГНПУ імені О. Довженка, 2019. 34 с.
36. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посіб. Київ : А.С.К., 2018. 192 с.
37. Приріз М. Сім способів застосувати сторітелінг на уроках. URL: <https://osvitoria.media/experience/7-sposobiv-zastosuvaty-storiteling-na-urokah-2/>
38. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
39. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
40. Прущак Т. Формування інтерпретаційної компетентності учнів: теоретичний аспект. *Теорія та практика аналізу художнього тексту: сучасні вектори досліджень*. Одеса : В. В. Букаєв, 2025. Вип. 3. С. 160 – 168.

41. Ратушняк О. Формування інтерпретаційної компетентності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2008. 231 с.
42. Родніна І. В. Компетентісно орієнтований підхід до навчання. Харків : Основа, 2006. 94 с.
43. Савченко О. Я. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Генеза, 2017. 256 с.
44. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підручник. Київ : Грамота, 2019. 504 с.
45. Саєнко О. Добірка вправ з української літератури, які поживляють ваш урок URL: https://znayshov.com/News/Details/dobirka_vprav_z_ukrainskoi_literaturu_Yaki_pozhvavliat_vash_urok
46. Сафарян С.І. Інтертекстуальний аналіз художнього твору як шлях формування інтерпретаційної компетентності учнів на уроках літератури. *Кременецькі компаративні студії* / Ред.: Д. Чик, О. Пасічник. 2019. Вип. ІХ. С.102-114.
47. Сикало Є. Методика аналізу епічних творів, види робіт над сюжетом і композицією епічного твору на уроках зарубіжної літератури. URL: <https://zarlit.com/item/8.html>
48. Ситченко А. Суб'єктний досвід учнів-читачів як чинник компетентісного навчання літератури. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 4. С. 121–124.
49. Слижук О. Вивчення життєпису сучасного письменства в 5 — 7 класах НУШ: особистісний контекст. *Джерела: Науково-методичний вісник*. Івано-Франківськ, 2023. № 1(103). С. 67 — 69.
50. Слижук О. А., Яценко Т. О. Формування предметної компетентності учнів 5-6 класів НУШ в процесі навчання української літератури. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 51. С. 88-92.
51. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А.В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.

52. Слоньовська О. В. Методика викладання української літератури. Метод. реком. Івано-Франківськ: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 21 с.
53. Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі: метод. посіб. для вчителя. Київ: РВЦ «Проза», 1995. 265 с.
54. Степанишин Б. І. Загальномистецькі й літературно-методичні засади аналізу художнього твору. *Дивослово*. 1994. № 7. С. 41..
55. Токмань Г. Методика навчання української літератури в середній школі. Київ : Академія, 2012. 312 с.
56. Українська література. 5-6 класи : модельна навчальна програма / За наук. ред. Т. О. Яценко. Київ: Пед. думка, 2021. 57 с.
57. Фасоля А. М. Читацька компетентність: що формуємо, що і як перевіряємо й оцінюємо. *Дивослово*. 2017. № 9. С. 8–15.
58. Шкловська О. Методичні засади формування читацької компетенції. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2006. № 7. С. 10-14.
59. Шуляр В. Компетентнісна літературна освіта: модель, складники, алгоритм. *Літературна освіта: теорія, методика, практика*. 2025. № 1. С. 4 – 7.
60. Шуляр В. Ноомодель інтелегентного читача: практико-орієнтована монографія. Миколаїв : Центр редакційно-видавничої діяльності МОШПО, 2024. 176 с
61. Юлдашева Л.В. Формування інтерпретаційної компетентності: завдання та стратегії на різних рівнях літературної освіти. *Педагогічна наука*. 2025. № 1(220). С. 315–319.
62. Яценко Т. Змістовий і методичний аспекти формування особистості учня в реаліях Нової української школи. *Джерела: Науково-методичний вісник*. Івано-Франківськ, 2023. № 1(103). С. 95 — 97.
63. Яценко Т. О. Компетентнісно орієнтована літературна освіта в контексті завдань нової української школи. *Наукові записки НДУ ім. Миколи Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки*. Ніжин, 2018. № 4. С. 43–48.

64. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А. Українська література: фрагмент підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти. Ч. 1-2. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2021. 240 с.
65. Яценко Т. О. Підручник української літератури у контексті завдань Нової української школи. *Проблеми сучасного підручника: зб. наук. пр.* Київ : Педагогічна думка, 2018. Вип. 20. С. 551-559.
66. Яценко Т. О., Фасоля А. М. Методичні рекомендації щодо навчання української літератури у 5-11 класах закладів загальної середньої освіти. Київ, 2018. 66 с.
67. Яценко Т. О. Формування компетентного читача на уроках української літератури в основній школі. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/705577/1/>

Додатки

Конспект уроку з української літератури для 5 класу на тему: «Григір Тютюнник. «Дивак». Неповторність і багатство внутрішнього світу людини.»

Тип уроку: Експериментальний урок-дослідження внутрішнього світу героя з елементами сенсорного читання, емпатійного аналізу, асоціативного мислення та творчого моделювання.

Мета уроку: Ознайомити учнів із постаттю Григора Тютюнника; поглибити розуміння змісту оповідання «Дивак»; розкрити образ Олеся як людини з багатим і неповторним внутрішнім світом; розвивати вміння аналізувати художні деталі, пояснювати поведінку героя, бачити прихований зміст у словах, учинках, описах природи; виховувати повагу до індивідуальності людини, чуйність, вміння не висміювати тих, хто відрізняється від інших.

Обладнання: Картки з цитатами, стікери, аркуші «внутрішнього пейзажу», картки «що бачать інші / що відчуває Олесь», зображення природи, дошка або презентація.

Хід уроку

I. Організаційний момент

Учитель:

Сьогодні ми будемо говорити про хлопчика, якого називали диваком. Але наше завдання — не повторити це слово, а розібратися, чи не ховається за ним щось більше: тонке серце, уважні очі й душа, яка чує світ голосніше за інших.

II. Мотивація. Прийом «Слово з подвійним дном»

На дошці слово: **ДИВАК**. Учитель запитує:

Які перші асоціації виникають?

Учні називають: незвичний, смішний, не такий, чудний, дивний, особливий.

Потім учитель додає другий ряд: **чуйний, уважний, глибокий, не схожий на інших, справжній.**

Питання: **Чи може слово “дивак” бути не образою, а знаком неповторності?**

Висновок: Сьогодні ми перевіримо, ким є Олесь: просто дивним хлопчиком чи людиною з особливим внутрішнім світом.

III. Коротко про автора. Прийом «Біографія в трьох ключах»

Учитель не дає довгу лекцію, а пропонує три ключі до розуміння автора.

Ключ 1. Дитинство

Григор Тютюнник народився 5 грудня 1931 року в селі Шилівка на Полтавщині в селянській родині. Його дитинство було непростим, і саме тому він добре розумів дітей, їхню самотність, чутливість і потребу в доброті.

Ключ 2. Письменник тонких почуттів

Григора Тютюнника називають майстром психологічної прози, бо він умів показувати не тільки події, а й те, що відбувається всередині людини.

Ключ 3. Людина, яка бачила непомітне

Тютюнник був прозаїком, новелістом, перекладачем і педагогом, тому вмів уважно дивитися на людину й передавати її характер через маленькі деталі.

Мініпитання до класу

Чому саме такий письменник міг створити героя, якого інші не розуміють?

Григор Тютюнник — український письменник-прозаїк, майстер психологічної прози. У творі «Дивак» він показав хлопчика Олесья, який має чуйне серце, багатий внутрішній світ і особливе бачення природи.

IV. Оголошення теми

Учитель: Тема уроку — Григор Тютюнник “Дивак”. Неповторність і багатство внутрішнього світу людини.

V. Перевірка розуміння змісту. Прийом «П'ять тихих кадрів»

Учні отримують п'ять назв епізодів і мають розташувати їх у правильному порядку, а потім коротко пояснити.

1. Олесь іде до школи й спостерігає природу.
2. Олесь малює не горщик, а дятла.
3. Діти й дорослі не завжди розуміють хлопчика.
4. Олесь гостро переживає жорстоке ставлення до живого.
5. Олесь залишається вірним своєму баченню світу.

Питання: **Який із цих кадрів найкраще показує внутрішній світ Олеся? Чому автор багато уваги приділяє природі?**

VI. Прийом «Оптика героя»

Клас ділиться на 4 групи. Кожна група дивиться на Олеся очима іншого персонажа.

Хто дивиться на Олеся	Яким бачить Олеся?
Однокласники	дивним, не таким, як усі
Учителька	неуважним до завдання
Дід Прокіп	слабким, непрактичним, занадто м'яким
Читач	чуйним, добрим, особливим

Завдання групам:

1. Дати коротку характеристику Олеся з позиції свого персонажа.
2. Пояснити, чому ця оцінка може бути неповною.
3. Сформулювати справедливішу оцінку.

Висновок учителя: Олеся називають диваком не тому, що він поганий, а тому, що він бачить і відчуває більше, ніж інші.

VII. Прийом «Слово-лупа»

Учитель дає слова: **чуйний, спостережливий, добрий, самотній, незрозумілий, ніжний, упертий, особливий.**

Учні обирають одне слово й «збільшують» його:

Слово: чуйний.

Що означає: відчуває біль іншого.

Як це видно в Олесеві: йому боляче, коли страждає природа або тварина.

Чому це важливо: чуйність робить людину людяною.

Очікуваний висновок: Олесє не слабкий, а чутливий. Це різні речі.

VIII. Прийом «Мапа інакшості»

На дошці схема:

Олесє не такий, бо...

Учні доповнюють:

- помічає красу природи;
- жаліє живе;
- не хоче шкодити;
- мислить образами;
- не завжди поводитьсь так, як очікують дорослі;
- не приймає грубості.

Потім друга частина:

Це не вада, бо...

- світ потребує чуйних людей;
- не всі мають бути однаковими;
- доброта не є слабкістю;
- той, хто бачить красу, береже її.

Висновок: Інакшість Олеся — це його внутрішнє багатство.

ІХ. Прийом «Невидимий щоденник»

Учні пишуть 3–4 речення від імені Олеся.

Початок: Сьогодні мене знову назвали диваком. Вони не знають, що...

Можливий приклад: Сьогодні мене знову назвали диваком. Вони не знають, що я просто не можу дивитися, як кривдять живе. Я бачу те, повз що інші проходять. Може, я й дивак, але я не хочу ставати байдужим.

Х. Тиха дискусія «Чи легко бути не таким?»

На аркуші або дошці написано питання: **Чи легко людині залишатися собою, якщо її не розуміють?**

Учні не говорять уголос, а по черзі записують короткі відповіді.

Приклади:

Ні, бо її можуть висміювати.

Так, якщо вона вірить у себе.

Олесь сильний, бо не змінюється через чужі слова.

Бути не таким важко, але це не соромно.

ХІ. Підсумок. Прийом «Мікрофон тиші»

Кожен охочий говорить лише одне речення:

Оесь не дивак, а...

Можливі відповіді:

Оесь не дивак, а людина з чуйним серцем.

Оесь не дивак, а той, хто бачить красу.

Оесь не дивак, а хлопчик, який не хоче зраджувати себе.

Оесь не дивак, а людина з багатим внутрішнім світом.

Домашнє завдання на вибір

1 рівень

Записати 5 рис характеру Оєся й підтвердити кожен коротким прикладом із твору.

2 рівень

Написати мініесе:

«Чому не можна сміятися з людини, яка не схожа на інших?»

3 рівень

Створити «внутрішній пейзаж» Оєся у вигляді малюнка або схеми з поясненням.

Конспект уроку з української літератури для 5 класу на тему: «Євген Гуцало. «Лось». Співчуття, милосердя – шлях до перемоги добра.»

Тип уроку: урок глибокого аналізу художнього твору з елементами емоційного розслідування, рольової гри, сторітелінгу, екологічного мислення та морального вибору.

Формат уроку: «Слідство у заповіднику: хто насправді переміг — добро чи зло?»»

Мета уроку: розкрити тему, ідею, конфлікт і образи оповідання Є. Гуцала «Лось»; з'ясувати, як у творі показано співчуття, милосердя, жорстокість і відповідальність; формувати навички аналізу тексту, аргументації, роботи з деталлю, критичного мислення, емоційного інтелекту; виховувати милосердя, відповідальне ставлення до природи, уміння не мовчати перед злом.

Обладнання: текст оповідання, картки ролей, стікери трьох кольорів, аркуші «емоційного термометра», зображення лося / лісу / криги / пострілу, картки «доказів», дошка або презентація.

Хід уроку

I. Емоційний вхід.

Учитель вмикає або описує атмосферу: зимовий ліс, тиша, сніг, лід, важке дихання тварини.

Слова вчителя:

Уявіть: ліс мовчить. Під снігом хрумтить крига. Велика сильна тварина раптом стає безпорадною. І саме в цю мить видно, хто людина насправді.

На дошці питання:

«Коли добро перемагає: коли рятує життя чи коли не дозволяє злу виправдатися?»

Учні обирають стікер:

зелений — добро перемагає дією;
жовтий — добро перемагає словом;
червоний — добро може програти зовні, але перемогти морально.

II. Оголошення теми.

Тема уроку:

Євген Гуцало. «Лось». Співчуття, милосердя — шлях до перемоги добра.

Проблемне питання уроку:

Чи справді добро перемогло, якщо лось загинув?

III. Актуалізація. «Паспорт справи»

Учні швидко заповнюють картку:

Назва твору: «Лось»

Автор: Євген Гуцало

Жанр: оповідання

Головні герої: лось, два брати, Шпичак

Головний конфлікт: милосердя й захист життя проти жорстокості та користі

Місце подій: заповідник, зимовий ліс, річка

IV. Метод «Емоційний термометр»

Учні отримують шкалу від 0 до 10.

Потрібно позначити емоційний стан лося в різні моменти:

1. Лось у заповіднику.
2. Лось провалюється під лід.
3. Хлопчики його помічають.
4. Лося врятовано.
5. Постріл Шпичака.
6. Реакція дітей.

Після цього учні відповідають:

Де в тексті найбільше напруження?

У який момент читач відчуває найбільше співчуття?

Чому автор спочатку показує силу лося, а потім його безпорадність?

V. Робота з текстом. «Докази зі справи»

Клас ділиться на 4 групи.

Група 1. «Адвокати лося»

Знайти деталі, які показують, що лось — не просто тварина, а жива істота зі страхом, пам'яттю, болем.

Група 2. «Захисники хлопчиків»

Довести, що хлопчики виявили сміливість, милосердя і моральну зрілість.

Група 3. «Слідчі Шпичака»

Знайти риси Шпичака: жорстокість, користолюбство, страх відповідальності, хитрість.

Група 4. «Екологи заповідника»

Пояснити, чому місце дії — заповідник — важливе для розуміння твору.

Кожна група дає відповідь за формулою:

Ми вважаємо, що...

Це видно з епізоду...

Отже, автор хотів показати...

VI. Експериментальна методика «Суд совісті»

Не звичайний суд над Шпичаком, а **суд над байдужістю**.

Ролі:

Суддя — Совість

Прокурор — Милосердя

Адвокат — Виправдання

Свідки — хлопчики, лось, ліс, крига, постріл, Шпичак

Присяжні — клас

Запитання для ролей:

До Шпичака:

Чому ти вистрілив у лося після того, як його врятували?

До хлопчиків:

Чому ви не погодилися мовчати?

До лося:

Чого ти боявся найбільше?

До лісу:

Що змінилося після пострілу?

До класу:

Чи можна виправдати зло словами «так вийшло»?

Висновок суду:

Учні формулюють вирок не людині, а явищу: *Ми засуджуємо байдужість, жорстокість і бажання приховати правду.*

VII. Прийом «Моральний вибір: три двері»

На дошці троє дверей:

Двері 1. Промовчати.

Двері 2. Злякатися, але сказати правду.

Двері 3. Захистити добро дією.

Учні обирають, через які двері проходять хлопчики. Очікувана думка: Хлопчики не просто захищали лося. Вони не дали Шпичаку «вбити» ще й правду.

VIII. Глибокий аналіз образів

Лось: Символ природи, краси, сили, яка може стати беззахисною перед людською жорстокістю.

Хлопчики: Уособлення милосердя, сміливості, чистої дитячої совісті. Вони фізично менші за дорослого, але морально сильніші.

Шпичак: Образ людини, яка втратила здатність співчувати. Його зло не лише в пострілі, а й у спробі домовитися, приховати правду.

Ключова думка: У творі добро перемагає не тим, що всі залишилися живі, а тим, що діти не дозволили злу стати нормою

IX. Творча вправа «Голос, якого не було»

Учні обирають одне завдання:

1. Написати 3 речення від імені лося.
2. Написати SMS від хлопчиків Шпичаку: «Ми не будемо мовчати, бо...»
3. Написати короткий заклик для заповідника: «Бережи живе, бо...»
4. Створити заголовок новини: «У заповіднику діти...»

X. Рефлексія. «Одне слово після пострілу»

Учні на стікері пишуть одне слово, яке залишилося після уроку: *біль, совість, правда, милосердя, сміливість, природа, відповідальність, добро.*

Потім складають спільне речення класу: *Милосердя — це...*

Домашнє завдання на вибір

1 рівень:

Написати 5 речень: чому хлопчики є носіями добра у творі.

2 рівень:

Створити мініесе: «*Чому не можна мовчати, коли бачиш зло?*»

3 рівень:

Зробити постер / комікс / сторінку щоденника лося: «*Останній день у заповіднику*».

**Конспект уроку з української літератури для 5 класу на тему:
«Композиційні та сюжетні особливості прозових творів. Володимир
Винниченко. «Федько-халамидник». Самореалізація підлітків. Художня
розповідь про Федька, його життя, стосунки з одноліткою»**

Тип уроку: експериментальний урок-лабораторія з елементами літературного дизайну, психології персонажа, сюжетного моделювання та критичного читання.

Мета: сформувати в учнів уявлення про сюжет і композицію прозового твору, навчити визначати головного та другорядних героїв, аналізувати вчинки персонажів оповідання В. Винниченка «Федько-халамидник»; розвивати критичне мислення, вміння працювати з художньою деталлю, бачити причинно-наслідкові зв'язки, пояснювати мотиви поведінки героїв; сприяти осмисленню понять чесність, сміливість, самореалізація, відповідальність, підліткова потреба у визнанні.

Обладнання: картки «сюжетного коду», стікери, аркуші А4, картки персонажів, таблиця «головний / другорядний герой», схема композиції, картки з епізодами, дошка або презентація.

Хід уроку

I. Організаційний момент

Учитель: Сьогодні ми не просто говоритимемо про Федька. Ми спробуємо розібрати його характер, ніби складний механізм: де там бешкет, де сміливість, де потреба бути першим, а де справжня людська гідність.

II. Мотивація. Прийом «Ярлик на спині»

На дошці напис:

ХАЛАМИДНИК

Учитель запитує:

Як ви розумієте це слово?

Чи може одне слово повністю пояснити людину?

Чи справедливо називати людину тільки за її поганими вчинками?

Учні добирають асоціації:

бешкетник, сміливець, порушник, лідер, задирака, правдолюбець, ризиковий, чесний.

Висновок: *Ярлик показує тільки частину людини. Завдання літератури — побачити глибше.*

III. Оголошення теми

Учитель:

Тема нашого уроку — композиційні та сюжетні особливості прозового твору на прикладі оповідання Володимира Винниченка «Федько-халамидник»

IV. Коротка біографія письменника. Прийом «Біографічний пазл»

Учитель повідомляє, що для розуміння образу Федька важливо звернутися до особистості автора.

Учні отримують кілька фактів про життя Володимир Винниченко і складають їх у логічну послідовність (усно або швидко в групах).

Факти: народився в бідній родині; у дитинстві був непосидючим і сміливим; не любив несправедливості; мав складний характер і конфліктував з учителями; у творах зображував складних, «незручних» героїв.

Після цього учні відповідають на запитання: **Що спільного між автором і Федьком?**

Висновок учителя: Риси характеру автора допомагають зрозуміти образ Федька. Письменник показує, що людина не буває тільки «хорошою» або «поганою», а має складний внутрішній світ.

V. Теорія літератури.

Учитель пояснює простими словами.

Сюжет — це ланцюжок подій у творі.

Композиція — це будова твору, тобто як автор розташував події.

Головний герой — персонаж, навколо якого розгортаються основні події.

Другорядні герої — персонажі, які допомагають розкрити головного героя, впливають на події або показують інші риси головного героя.

Учні записують у зошит: **Головний герой твору — Федько, бо саме навколо нього розгортаються основні події, через його вчинки розкривається головна думка оповідання. Другорядні герої — Толя, батьки Федька, Толині батьки, однолітки. Вони допомагають краще зрозуміти характер Федька.**

VI. Метод «Сюжетний код»

Учні отримують картки з подіями. Треба розташувати їх у правильній послідовності.

Картки:

Федько має славу бешкетника.
Федько постійно вигадує небезпечні розваги.
Діти захоплюються Федьком і бояться його.
Толя хоче повторити вчинок Федька.
Хлопці йдуть до річки.
Федько переходить по крижинах.
Толя опиняється в небезпеці.

Федько рятує Толю.
Толя перекладає провину на Федька.
Федька карають.
Федько хворіє і помирає.

Після складання учні відповідають:

Яка подія запускає головний конфлікт?
Де сюжет стає найнапруженішим?
Яка подія змінює наше ставлення до Федька?

VII. Метод «Рентген героя»

Учні креслять таблицю.

Зовнішнє враження про Федька	Внутрішня сутність Федька
Бешкетник	Сміливий
Задирака	Має лідерські якості
Порушує правила	Не терпить нудьги й пасивності
Ризикує	Не боїться випробувань
Його карають	Він не зраджує товаришів
Халамидник	Чесний і благородний

Учитель:

Федько не ідеальний. І саме тому він живий, справжній. Він не картонний «хороший хлопчик», а складна дитина, у якій бешкет і благородство живуть поруч.

VIII. Метод «Анкета самореалізації підлітка»

Учні заповнюють анкету від імені Федька.

Я хочу, щоб мене вважали...
Я не люблю, коли...
Мене поважають за...

Я ризикував, бо...

Найважливіше для мене — це...

Я не можу пробачити собі / іншим...

Потім обговорення:

Чому Федько прагне бути першим серед дітей?

Чи є його поведінка способом самореалізації?

Що в його самореалізації небезпечно?

Що в ній сильне й гідне поваги?

Висновок: Самореалізація Федька — це бажання бути сміливим, помітним, сильним, визнаним серед однолітків. Але справжня велич героя розкривається не в бешкетах, а в чесності й готовності врятувати іншого.

ІХ. Метод «Графік напруги»

На дошці шкала від 1 до 5.

Учні оцінюють напруження епізодів:

1 — знайомство з Федьком;

2 — його бешкети;

3 — суперечка біля річки;

4 — перехід по кризі;

5 — порятунок Толі;

5 — брехня Толі й покарання Федька;

5 — смерть Федька.

Питання:

Чому після порятунку напруга не спадає?

Що страшніше: небезпека на річці чи несправедливість після неї?

X. Підсумок. «Формула героя»

Учні складають формулу: **Федько = бешкет + сміливість + чесність + потреба у визнанні + самопожертва.**

Потім клас формулює головний висновок:

У творі В. Винниченка сюжет побудовано так, щоб читач спочатку побачив Федька як халамидника, а потім зрозумів його як чесного, сміливого й благородного головного героя.

XI. Рефлексія.

Учні завершують речення:

Сьогодні я зрозумів / зрозуміла, що Федько...

Мене здивувало, що...

Найсильніший момент твору — це...

Головний герой — це не завжди той, хто...

Домашнє завдання на вибір

1 рівень

Записати визначення: **сюжет, композиція, головний герой, другорядні герої.**

2 рівень

Скласти таблицю:

Федько очима дітей / Федько очима дорослих / Федько очима читача.

3 рівень

Написати мініесе:

«Федько-халамидник: порушник правил чи справжній герой?»

Мініконспект для учнів

Володимир Винниченко у дитинстві був сміливим і непосидючим, не терпів несправедливості. Риси його характеру відобразилися в образі Федька.

«Федько-халамидник» — соціально-побутове оповідання про сміливого, чесного, але бешкетливого хлопчика Федька. Головний герой твору — Федько, бо саме навколо нього розгортаються основні події. Другорядні герої — Толя, батьки, однолітки, які допомагають розкрити характер Федька. Сюжет твору показує, як за зовнішньою поведінкою «халамидника» приховані благородство, чесність і здатність до самопожертви. Композиція оповідання побудована на поступовому розкритті справжньої сутності героя.

Протокол аналізу звіту подібності науковим керівником

Заявляю, що я ознайомився (-лась) з Повним звітом подібності, який був згенерований Системою виявлення і запобігання плагіату щодо роботи:

Автор: Тетяна Прущак

Співавтор:

Назва: ФОРМУВАННЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 5 КЛАСІВ ЗЗСО НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ ЕПІЧНИХ ТВОРІВ)

Науковий керівник: Завідувач кафедри Галина Авксентьєва

Підрозділ: Кафедра української та зарубіжної літератур

Коефіцієнт подібності 1: 3.19%

Коефіцієнт подібності 2: 0.78%

Мікропробіли: 26

Заміна букв: 1

Інтервали: 0

Білі знаки: 0

Дата створення звіту: 2026-05-28 21:57:48.0

Після аналізу Звіту подібності констатую наступне:

Запозичення, виявлені в роботі є законними і не є плагіатом. Рівень подібності не перевищує допустимої межі. Таким чином робота незалежна і приймається.

Запозичення не є плагіатом, але перевищено граничне значення рівня подібностей. Таким чином робота повертається на доопрацювання.

Виявлено запозичення і плагіат або навмисні текстові спотворення (маніпуляції), як передбачувані спроби укриття плагіату, які роблять роботу невідповідною вимогам законодавства (Ст. 32. ЗУ Про вищу освіту, пункт 3.1, Ст. 42. ЗУ Про освіту) та вимог НАЗЯВО (Критерій 5), а також кодексу етики і процедурам. Таким чином робота не приймається.

Обґрунтування:

2026-05-29

Олена Соловейчук

Дата

експерт